

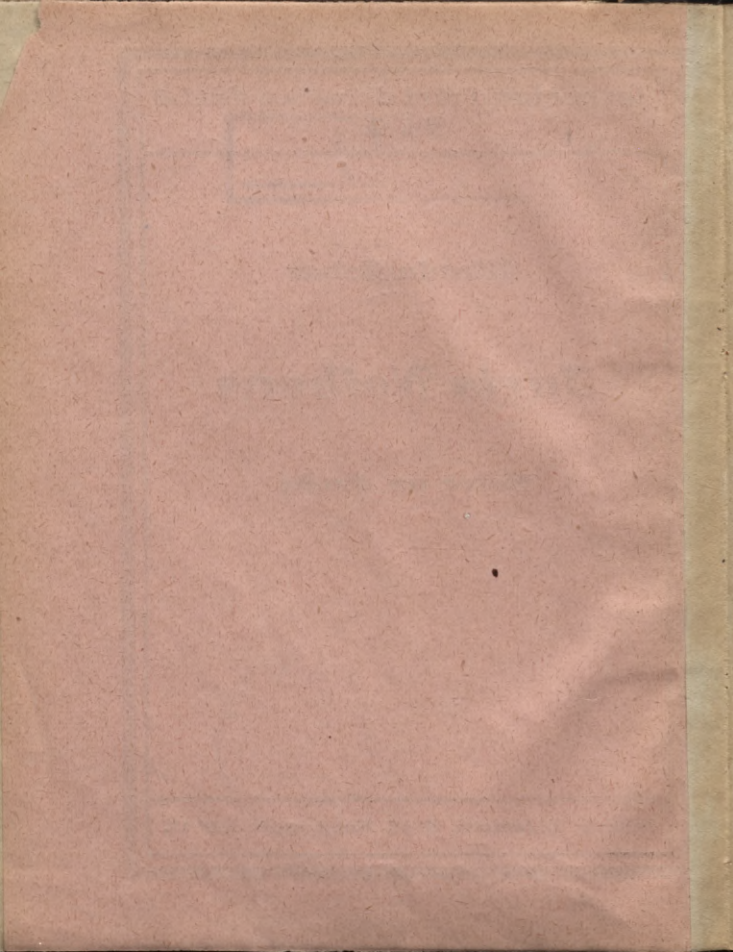
10
Jevērojami vīri dzīvē un darbā
Nr. 9.

Alfreda Gobas

Juris Neikens

Dzīve un darbs

Izdevis A. Jessens, Rīgā, Kurmanova ielā 18.

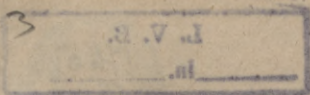

160

13

IEVĒROJAMI VĪRI DZĪVĒ UN DARBĀ № 9.

tu B3

ALFREDA GOBAS

B
810.09

JURIS NEIKENS

DZĪVE UN DARBS

1926.

Izdevis A. Jessens,
Rīgā, Kurmanova ielā Nr. 18.

L-1

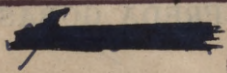
h

60.

L. V. B.
In. 176 578

✓ a

28

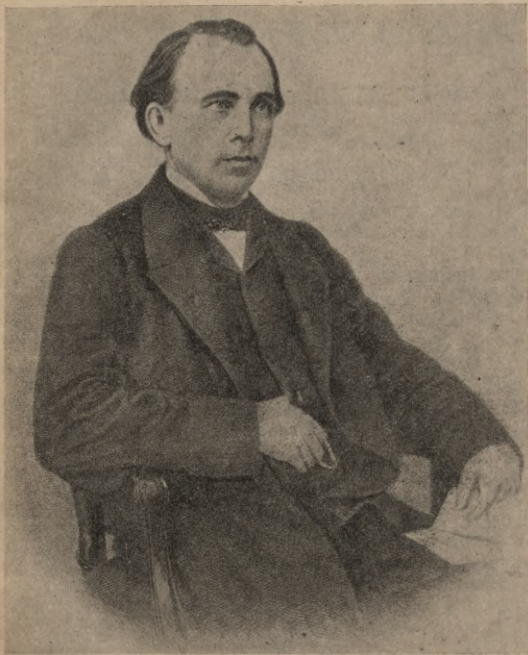

JURIS NEIKENS

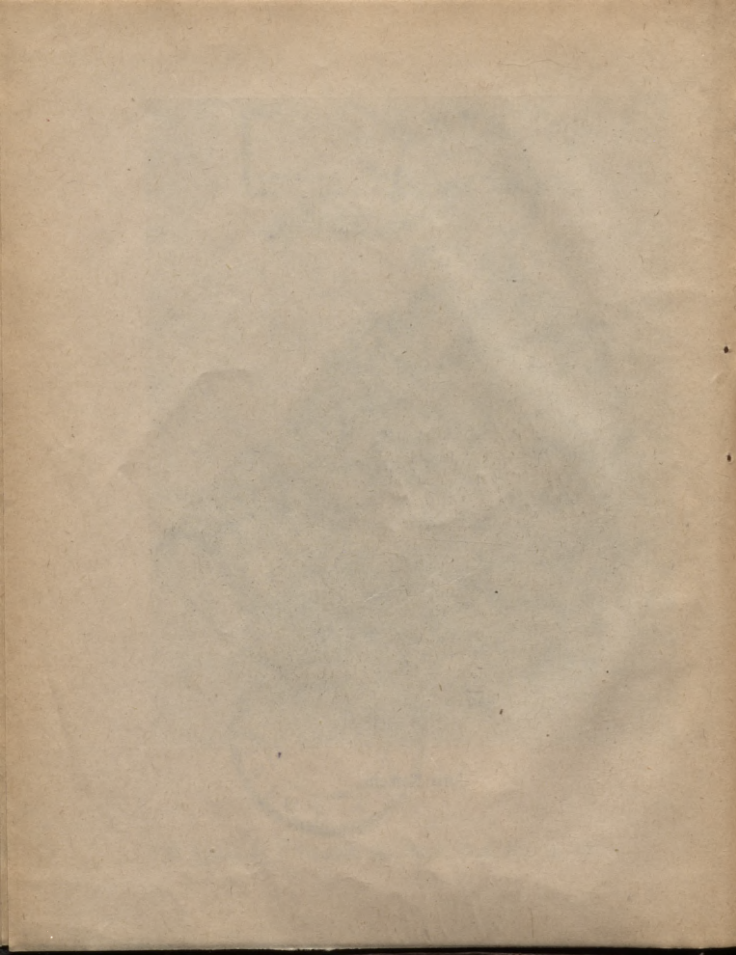
DAIVE TX DARRS

E. Pipiņa un J. Upmaņa spiestuve, Rīgā, Marijas ielā 10.

Juris Neikens

Jura Neikena dzīve un darbs.

I.

Neikena vecāki. Jura Neikena dzimtā vieta ir Vidzemē — Umurgas draudzes Ārciema pagasta Kānadžu mājas. Viņa māte bija šo māju saimnieka meita, un vispār Neikena senči mātes līnijā Kānadžu mājās dzīvojuši jau no seniem laikiem.

Jura Neikena mātes māte tikusi daudzcināta par lielu ārsti. Tā bijusi savā zemnieka sievas stāvoklī ļoti saprātīga sieviete. Skolu viņa nekādu nebija apmeklējusi, lasīt arī nepratusi, ar muižas ļaudīm tai bijis maz sakaru, bet visa viņas izturēšanās un valoda bijusi tāda, kas to redzami pacēlis pāri apkārtnes zemnieku sievietēm. Laudis viņa ārstējusi nevis ar buršanu un pūšanu, bet gan vairāk ar derīgiem padomiem, kā slimniekam savas vajības laikā izturēties, ar iedrošināšanu un pašas salasītām dažādām zālītēm, pumpuriņiem, ziedīņiem un saknītēm.

Viņas vienīgā meita — Jura Neikena māte — mantojusi minētās labās īpašības un pat pacēlusies vēl izcilākā stāvoklī, tā ka novērotājam gribējies viņu nosaukt par aristokrati zemnieku vidū. «Jau izskats viņai bija prātīgas pašapziņas pilns un tāpēc cienīgs. Atklātais vaigs un skats liecināja par gaišu, svabadi drošu prātu un labām gara dāvanām. Viss, ko viņa uzsāka un darija, secās un veicās sevišķām sekmēm; viss, ko viņa runāja, izklausījās apdomīgi, prātīgi un piemīlīgi patīkami.» Tā raksturo Neikena māti Juris Kalniņš, kurš, būdams šīs krietnās sievas meitas dēls, pats vēl pieredzēja viņas laipnību un saņēma viņas labos padomus. Kal-

niņš liecina, ka uz viņu, kā zēnu, vecmāte darijusi lielu tikumiski audzinošu iespaidu.

Ari viņu, Neikena māti, laudis turēja par labu ārsti. Pateicoties savam prātam un krietnajai dabai, viņa, kā Kalniņš apgalvo, patiesi laudim esot daudz palīdzējusi. Ari viņas zāles — tāpat pašas salasītas; viņas derīgie padomi, īpaši kārtīgas un pareizas diētas ieturēšanā — deva vienmēr labus panākumus. Viņas tuvums vien nomierināja slimnieku, viņas vārdi modināja cerību uz izveseļošanu un palaušanos viņas gādībai un padomiem. Īpaši ar zīdaiņiem un arī ar dzemdētājam viņa tā pratusi apieties, ka pat apkārtējās muižnieces to grūtā brīdī aicinājušas pie sevis.

Neikena māte neesot bijusi mānticīga, bet gan tikai kristīgā garā augusi un šādā garā arī pastāvējusi. Laudis gan būs arī citādi sapratuši viņas ārstēšanas un izpalīdzēšanas spējas, tāpēc vēlāk viņas dēls, Juris Neikens, vēlējās, lai viņa atturas no slimnieku apmeklēšanas. Bet kristīgais gars ne-traucējis viņai prast arī bezgala daudz pasaku, nostāstu, miklu, sakāmu vārdu, kā to bērnības dienās ir dzirdējis minētais Kalniņš.¹⁾ Tikai tautas dziesmu avots būs laimam jau apklusis, jo hernhutiešu ģimēnēs šis gara mantas uzskatīja par blēņu dziesmām; viņu vietā stājās garīgās jeb Dieva dziesmas.

Jura Neikena tēvs Pēteris bija iegātnis Kānādžos, ienācējs no Stalbes pagasta Maz-Neikenu (Nēķenu) mājām. Pāriešana no viena pagasta uz otru tanīs laikos bijusi iespējama tikai ar kunga atļauju. Stalbe un Ārciems bija viena kunga īpašums, un šī pati Pētera Neikena pāriešana uz Umurgas draudzi notikusi uz dzimtkunga rīkojumu.

¹⁾ Citāti no Jura Kalniņa raksta par Neikenu — «Dzimtenes Vēstnesis» 1910.

Ari tēvs bijis no krietnas dzimtas. Un tā šis jaunais saimnieku pāris Kānadžos rādīja darbā un sadzīvē to, ko vispār tanīs, vēl klaušu kārtības nopiestos laikos zemnieku ļaudis savā dzīvē varēja sasniegt.

Tēvs ienesa Kānadžos skaidru latviešu valodu, jo Umurgas novadā vēl runāja stipri vien lībisku izloksni. Tēvs bija labs pratējs arī rakstos; viņš to bija mācījis no sava radnieka — Straupes draudzes skolotāja Neikena. Juris Kalniņš Neikena tēvu apraksta šādi: «Viņš bija stalts vīrs augumā un apdāvināts ar gaišu prātu. Viņš pastāvīgi turēja un cītīgi lasīja tā laika laikrakstus un iegādājās visas latviešu grāmatas.» Neikenu dzimta vispār ļoti cienījusi dzišanos pēc izglītības un gara gaismas.

Un tā Neikena mātes dzimtas krietnajai, uz vecām labām latviešu zemnieku tradīcijām dibinātai dzīves kārtībai tēvs pieņēma arī šo to no grāmatu kulturas. Kānadžu mājas Neikena vecāko laikā kļūst par paraugu visai apkārtni. Kad apkārtējiem zemniekiem bija vēl vai vienīgi tikai tumšas dūmu istabas, Kānadžos jau uzcēla dzīvojamo ēku ar gaišiem stikla logiem, skursteni un dēļu grīdu. Ari citas ēkas bija labāk un glītāk celtas un labākā kārtībā uzturētas. Ap mājām bija tiem laikiem plašs, ap sešdesmit augļu koku liels ābeļdārzs, istabas galā puķu dōbes, gar sienmalēm un sētmalēm visādi zaļumi, krūmiņi un ārstniecības augi.

Pats saimnieks, Neikena tēvs, bija pagastā un draudzē augstā cieņā un ilgus gadus kārtīgi pildīja dažādus sabiedriskus amatus: tika bijis par baznīcas aizbildni (pērminderi), par pagasta tiesas vīru, par draudzes tiesas piesēdētāju. Būdams dievbijīgs cilvēks un brāļu draudzes loceklis, viņš izgādāja no kunga būvkokus un savus kaimiņus uzmodināja uzcelt jaunu brāļu draudzes saiešanas namu (kambari).

Šis nams tika celts uz Kānadžu māju zemes un bija tikpat no ārienes, kā iekšpuses glīts. Apkārt viņam auga zaļumi, iekšā pie sienām bija ierāmētas papes tāfeles ar raksturīgiem izteicieniem un svēto rakstu pantīniem un vienmēr daudz vaiņu.

Tēvs bieži vien bija arī lūgšanu vadītājs un runātājs. Viņš nevaimanājās par cilvēku nespēku un grēcīgo dabu, nevaibstījies, neliekuļojis, bet runājis vienkārši un sirsnīgi, paskubinādams klausītājus uz labiem darbiem, uz tikumisku dzīvošanu un palaušanos Dievam gan labā, gan ļaunā stundā. Apmeklētāju saradies vienmēr daudz. Dažreiz ļaužu bars bijis tik liels, ka daļai bijis jāpaliek ārpusē. Bet dziedājuši visi līdz un klausījušies caur logiem. Jaukā laikā dievkalpošanu noturēja kādā klajā vietā brīvā dabā.

Pēc dievvārdiem draugi, radi un kaimiņi vēl uzkavējās Kānadžos pie Neikeniem, jo pēdējie vienmēr bija sevišķi viesmīlīgi un laipni cilvēki. Neikenu dzimtā un mājā nevaldījusi pārspīlēta, brāļu draudzes vidū bieži sastopamā, svētulība, bet gan brīva, sirsnīga omulība un svabadība. Nekad tur netrūcis arī pieklājīgas jautribas.

Tā šinīs mājās pulcējās apkārtnes krietnākie cilvēki. Te pārrunāja arī dažādus jautājumus — gan jaunākos notikumus pašu draudzes dzīvē, gan arī to, ko Neikena tēvs un citi grāmatnieki bija izlasījuši no laikrakstiem un grāmatām.

Tā Neikenu dzimta bija kļuvusi par vadošo tikpat praktiskā, kā arī garīgi-tikumiskā ziņā. Juris, viņu dēls un nākošais mācītājs un rakstnieks, savus vecākus ārkārtīgā mērā cienīja un mīlēja līdz pēdējai stundai. Jau par mācītāju būdams, un būdams jau pats savas ģimenes tēvs, viņš katru vakaru un katru rītu bija pie saviem vecākiem, palīdzēja apgulties un uzcelties un no amata darīšanām pār-

braucis tūlit gāja pie mātes un tēva izrunāties. Lai pie galda gadījās kādi viesi būdami, nekad tur nedrīkstēja trūkt arī tēva un mātes. Kā kuriozumu Kalniņš pastāsta, ka Neikens savam tēvam, kad pēdējais uz vecumu sācis pīpot, pircis un vedis mājās visvisādus pīpjus — lielus un mazus, gaļus un īsus, tievus un resnus, un visādu tabaku un visvisādus cigarus.

Mācītājs L. Heervagens¹⁾, kas pazina tikpat Neikenu, kā arī Neikena vecākus, saka: «Kāds tas koks, tāds tas zars. Kas to var sacīt, ka Neikens savai tautai par tādu lielu svētību būtu bijis, ja viņam tādi dievbijīgi vecāki nebūtu bijuši?» Vecajam mācītājam, protams, dievbijības jēdziens ir daudz plašāks, nekā mums; viņš ar to saprot vispār krietnu, tikumīgu, strādīgu un taisnīgu dzīvi. «Jūra vecāki,» turpina Heervagens, «nebij ne bagāti, ne augsti mācīti. Viņiem bija lielāka manta: dievbijāšana un tuvāku mīlestība. Jūra tēvs tā mācēja izturēties, ka visi viņu mīloja un godāja un goda vietās cēla.»

Beidzot šai liecībai par Neikena vecākiem pievienosim paša Neikena vārdus: «Mani vecāki abi bij dievbijīgi un darbīgi, un manim jau agri Dieva vārdus mācīja un kā kristīgi jādzīvo. Viņi stipri turējās pie brāļu draudzes saiešanām un mani sevīm arvien līdz ņēma, caur ko arī manim šī dievkalpošanas vīze labpatika» («J. Neikena dzīves gājums»).

Tagadējie ļaudis Neikena vecākus, protams, vairs neatminās. Viņu raksturojumam jādibinās tikai uz augšā minētām liecībām.

¹⁾ Heervagena vārdi še un turpmāk citēti pēc viņa anonīmās grāmatiņas «Jūra Neikena dzīves gājums», 1869.

Neikena bērība un jaunība. Juris Neikens piedzima 6. aprīlī (25. martā pēc vecā stila) 1826. gadā¹⁾ un kristīts turpat Kānadžu māju saiešanas namā, kurū, kā minēts, uzcēla pateicoties Neikena tēva rūpībai.

Kā bērns Neikens bijis kustīgs, dzīvs, milējis dažādas rotaļas un spēles un citu bērnu sabiedrību. Gan pēc savas dabas, gan arī kā jau iecienīta saimnieka dēls, viņš milējis citus bērnus rīkot. Dažreiz spēlējis mācītāja lomu: iekāpis vai nu lielajā piestā vai kādā kubulā un teicis sprediķi, vai arī sastādījis sev apkārt citus bērnus uz ceļiem un izdalījis svētu vakarēdienu.

«Maniem vecākiem bez manis,» raksta Neikens, «vēl bija citi bērni. Bet Dievs mūs piemeklēja un dažus no šiem aicināja pie sevis. Ari māte ilgu laiku gulēja vāja. Šās bēdas manim acis atvēra, tā ka sāku ievērot nāvi un nākamās lietas. Un arī mācījos pats no sevis Dievu lūgt, kamēr to līdz šim tik vien mātes biedrībā biju darijis. Līdz manam trīspadsmitam gadam no pasaules citu neko nebiju redzējis, kā mūsu māju un to egļu mežu, kas mūsu ciemātu apriņķoja. Bet šīnī mežā katrs koks un katrs akmins manim bija par pazīstamu un par draugu. Bites kopt un lopus ganīt, vēžus un zivis ķert, tas manim vasarā bija tas vislielākais prieks. Kad no mātes biju mācījies lasīt, tad manim par ziemu citi bērni bij jāmāca. Bet tie mācāmie bērni ne reti bija tik kūtri un dumji, ka šis darbs manim pārlietu riebīgs palika. Pārī reizām jau gribēju aizbēgt.

Tā manim bij svētku diena, turpina Neikens,

¹⁾ Jura Kalniņa rakstā kā Neikena dzimšanas gads uzdots 1827. Ievērojot to, ka visi agrākie Neikena biografi, arī vēlākais Umurgas draudzes mācītājs R. Auniņš, min skaitli 1826., jādomā, ka Kalniņa rakstā ieviesusies kļūda.

kad vecais šķesteris manus vecākus apmeklēja. Viņš manim stāstīja brīnišķas lietas par veciem laikiem un tālām zemēm. Es cieši ticēju, ka viņa sirmā galviņa visas gudrības aka esot un es no sirds vēlējos, ka es vienreiz tik gudrs arī varētu palikt, kā viņš. Vēlāk pats tiku pie šīs akas, no kurienes viņš smēla. Ši aka bij Dieva vārds un viena latviešu dabas stāstu grāmata.»

Tā dabas tuvumā, vecāku un saimes ļaužu sabiedrībā, pa svētdienām un svētkiem arī kaimiņu, radu un draugu pulciņā, auga un attīstījās Jura gars un noskaidrojās viņa raksturs. Dzīves jautājumus atrisināja un pasaules tumšās tekas apgaismoja kristīgās ticības mācības. Svētie raksti šim pulciņam bija tas avots, no kura smelt ne tikai tikumisko spēku, bet kur atrast neapšaubāmu atbildi uz visiem dzīves jautājumiem.

Šinī laikā Jurim nācās iet arī ganos. Vispirms viņa rīcībā tika nodots cūku pulks. Juris ņēma uz ganiem arī grāmatas līdz. Viņš mācījās garīgas dziesmas no galvas un pēc tam skaļā balsī tās pats sev atskaitījis, kā to vairākkārt māte dēlam nemanot noklausījusies. Cūku ganiņš ņēma arī citas grāmatas līdz, kādas bija tēva krājumā un lasīšanā daudzreiz nogrima tā, ka nemaz nemanīja, kur paliek apakšnieku bars: tās strādāja pa kartupeļu lauku, ka ausis vien kustēja, vai arī zagās uz kaimiņu tīruma pusi. Lai cūkas savaldītu un tā būtu miers lasīt, Juris dažreiz zālē izkaisa zirņus. Tos uzlasīdamas cūkas ir kādu laiciņu mierā un ļauj ganam nodoties «augstākām» lietām. Dažreiz kopā ar citiem bērniem viņš izdara arī vienu otru nedarbu, kā tas vēlāk aprakstīts stāstā «Bāris».

Kad vecāki novēro Jura mīlestību uz grāmatām, tie sāk domāt par to, kur laist dēlu, lai tas kaut ko pamācītos. «Manas gaužās lūgšanas, kuŗām arī

māte piebiedrojās, tēvu uzskubināja mani skolā dot pie dārznieka, kas nāburgos dzīvoja. Te mācījos vāciski runāt, dārzu apstrādāt, lasīt, rakstīt un rēķināt» — raksta Neikens. Še minētā dārznieka vārds bija Zemers, viņš dzīvoja Katvaras muižā un viņa paskolotās meitas bija tās, kas Jurim sniedza pirmo izglītību. Vecāki būs laikam vēlējušies, lai viņu dēls iemācītos dārzniecību, bet panākumi šīnī laukā būs gan bijuši neapmierinoši. Jura prāts sējās arvienu vairāk pie grāmatām. Ari dievbijīgs viņš vēl arvien un pieķeras savam Dievam ar visu sirdi. Lai būtu netraucēts, viņš vakara krēslā iet dārzā un zem ābeles nometies ceļos skaita savas vakara lūgšanas, bet — āboļu krievis, noturēdams to par āboļu zagli, bombardē ar āboļiem.

Kalniņš stāsta, ka Juris bijis kādu laiciņu mācībā ari pie Straupes draudzes skolotāja Neikena. Tomēr ne dārznieka meitas, ne ari Straupes skolotājs ilgi jaunā Neikena garu nevarēja vadīt, jaunekļa prāts tiecās tālāk. «No nejauši dzirdēju,» viņš saka, «ka viens puisis tās augstās zināšanas teica, kas Limbažu kreisskolā tiekot mācītas un es mieru nemetu, līdz kamēr tēvs mani uz Limbažu skolu veda, lai gan arvien vēl gribēja, lai es pēc viņa paliktu par saimnieku.

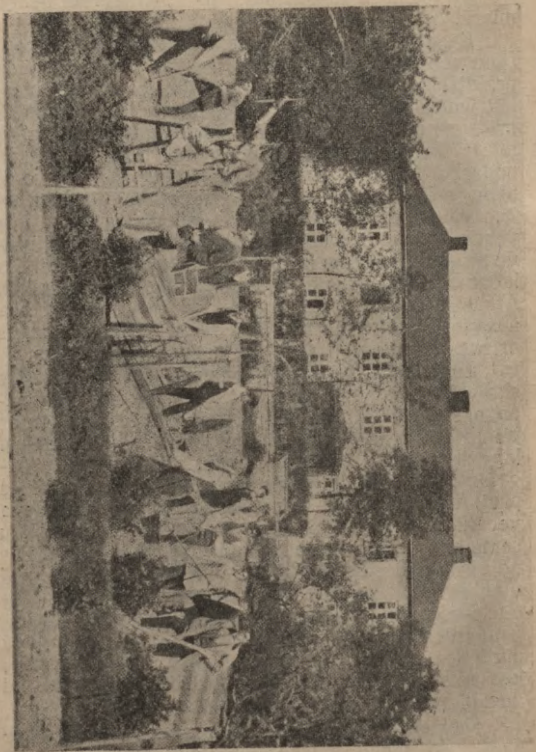
Diemžēl, Neikens turpina, te skolā ne visu tā atradu, kā biju cerējis. Tie skolas uzdevumi manim bija par viegli. Manai mācīšanās kāribai ar tiem nepietika. Citas grāmatas manim nekādas nebija, kā tik vien tās, kas skolā bij vajadzīgas. Un tak vēl pēc citām grāmatām kāroju, ari ko mājās pūlēties. Es lielu laiku ar slinkošanu pavadīju. Tā bija tīra Dieva žēlastība, ka toreiz pie miesas un dvēseles nesmu apskādējies. Pēc 2½ gadiem no skolas tiku atlaists un skolas kungī mani teica kā labu skolnieku.

Bet ar to, ko biju mācījies, pats nemaz vēl nebiju mierā.»

Ko nu tālāk darīt? Jurtm prāts uz zemes kopšanu nenesās. Kā grāmatas mācībai piesaistīt kādu praktisku amatu? Vecāki domāja, ka no dēla varbūt iznākšot labs grāmatu sējējs, ja jau viņam tā prāts nesoties uz grāmatām. Juri nodeva pie agrāk minētā ķestera, kurš, blakus savam tiešam amatam, nodarbojās arī ar grāmatu siešanu. Bet arī no šī plāna nekas neiznāca: Juris grāmatām vairāk sabojāja vākus, nekā no tam kāds labums atlēca, līdz vecais vīrs apliecināja, ka no Neikena nekāds grāmatu sējējs nevarot iznākt, un viņi šķīrās. Tikai tas labums bija, ka jauneklis šē iemācījās ērģeles spēlēt. Atkal 17 gadus vecais jauneklis un viņa vecāki bija nesaprašanā, ko darīt tālāk. Juris pārdzīvo smagus brīžus, viņam, kā pats saka, pazudis viss prieks.

Tani laikā (1839. g.) Valmierā bija nodibinājies skolotāju seminars, kura direktors bija krietnais pedagogs Jānis Cimze. Jaunā mācībaš iestāde jau ar pirmo tautas skolotāju izlaidumu bija iemantojusi labu slavu un šī vēsts aizsniegusi arī Umurgu. Mācītājs Hilde bija ievērojis jauno Neikenu, mācījies pazīt viņa spējas un dziņu pēc izglītības. Tas deva vecākiem padomu, lai Juri sūta Valmieras skolotāju seminārā. Juris šim padomam piekrita un priecājās no visas sirds, bet vecākiem bija nu jāpadomā, vai viņu rīcība spēs dēlu vadīt seminaram cauri. Mācītājs vecajam Neikenam devis šādu padomu. Ja viņam trūkstot naudas dēla skološanai, lai pirmā gadā pārdodot vienu zirgu, otrā — otru, trešā — trešo; kad dēls būšot par skolotāju un labi pelnīšot, tad lai vecāki atstājot mājas un apmetoties pie dēla.

Neikena tēvs apņēmās dēlu sūtīt Cimzēs seminārā. To dabūjis muižas īpašnieks grafs zināt un saucis veco priekšā un jautājis: «Tev vēn paš dēl,

Cimzes seminars.

lai nāk māj un palēk par saimnēk.» — Vecais Neikens atbildējis: «Kad putniņš uzlēcis uz viena zara, tad viņš grib tikt arī uz otra un tā tālāk, kamēr kokā augšā. Tā tas ir ar manu dēlu. Ja viņš nemācītos un labas sekmes nerādītu, tad mēs arī tik daudz par viņu nepulētos.» — «Kad nu tu man es tā pērminder un tēsvīr, tad es tev arī to atļauju,» grafs beidzot apmierinājies. — Vēlāk Tērbatā iznācis tā, ka zemnieka dēls Neikens palīdzējis studiju darbos grafa dēlam.

Pēc Limbažu aprīņa skolas atstāšanas radies kāds radnieks, kas bijis ar mieru Neikenam palīdzēt ar naudu, ja viņš būtu nodomājis studēt. Bet jaunēklis šo plānu atraidījis, teikdams, ka viņa nodomi tik tālu nemaz nesniedzoties, viņš pēc tik augstām lietām nemaz nekārojo; viņš būtu pilnīgi apmierināts un viņa dzīves mērķis sasniegts, ja viņam izdotos izmācīties par tautas skolotāju. Bet seminara mācības laiku šis radnieks ar saviem līdzekļiem nav atvieglinājis. Tos deva pats tēvs un pie tam no mājām nemaz neizputēja, kādu varbūtību pielaida mācītājs. Tie gadi zemkopjiem bija apmierinoši, šaprātīgais Kānadžu siamnieks tikdaudz varēja atlicināt, un arī dēls pārliecīgi netērēja.

Kad par Jura iestāšanos skolotāju seminarā bija galīgi vieniojušies, dēls kopā ar māti nobrauca pie Cimzes. Izrādījās, ka seminarā pieņem tikai par 3 gadiem reizi. Kad šis pulks kursu beidz, to atlaiž un pieņem jaunu partiju. Tā arī Neikenam tika teikts, lai nāk pēc 2 gadiem, jo tobrīd mācekļi seminarā jau bija vienu gadu pavadījuši. Nu Neikenam iznāca padzīvot mājās. Ko viņš darījis? Vai šini laikā iekrīt tā mācīšanās par grāmatu sējēju — nav zināms. Jādomā, Juriš lielāko daļu būs nodzīvojis pie saviem vecākiem, protams, šā tā palīdzot māju un lauka darbos.

1843. gada rudenī Neikens atkal ieradās seminarā un tika uzņemts. Uzņemšanas pārbaudījumu protokolu tanī gadījumā rakstījis toreizējais Valmieras mācītājs Ferdinands Valters. Pie Neikena vārda viņš piezīmējis «jautrs», kamēr pie kāda cita pārklusināmā jaunekļa stāv vārds «miegainis».

Seminarā Neikens piederējis pie labākajiem audzēkņiem. Viņš bija ne tikai apdāvināts jauneklis, bet arī mācījās ar prieku, paskubināts no paša karstās vēlēšanās kļūt par tautas skolotāju. Neikenam seminarā radās draugi tikpat no audzēkņu, kā arī no skolotāju vidus.

Tanis gados, sākot īpaši ar 1842. gadu, sākas neapdomības pilnā latviešu izceļošana uz Krieviju, uz «silto zemi», tāpat tikpat neapdomības pilnā pāriešana pareizticībā, kuŗu izlietoja pārkrievošanas nolūkiem. Tikpat skolotāji, kā skolnieki seminarā ar sāpēm nolūkojās šinis parādībās un viens otram solījās darīt, cik kuŗam iespējams, lai stātos šai kustībai ceļā. Šī apņemšanās strādāt tautas labā deva ne tikai Neikenam, bet arī daudziem citiem viņa kolēģiem spēku un sajūsmu.

Neikena seminara biedru vidū sastopam Juri Caunīti un Jāni Kaktiņu, kas ir vieni no vispirmajiem latvietības aizstāvētājiem un sludinātājiem Rīgā un no viņu darbības radās tā sakne, no kuŗas vēlāk izauga Rīgas Latviešu Biedrība. Bez tam tur bija Brēže, vēlākais Valmieras draudzes skolotājs, kas gan mira jau pirms Neikena; Kr. Dzirne, Alojas draudzes skolotājs, vēlākais mācītājs Tērbatā, pēdīgi Krievijā; Kr. Freimanis, skolotājs Siguldā; K. Gaikis, skolotājs un ērģelnieks pie Rīgas Mārtiņa baznīcas; Garklāvs, skolotājs Straupē; Graumans, skolotājs Siguldā; Rud. Nagels, skolotājs Ērgļos; M. Švābe, skolotājs Dikļos, pēc tam Ikšķilē.

Paklausīsimies, ko pats Neikens saka par seminara vadoniem — Jāni Cimzi un Ferd. Valteri. «Te seminarā Dievs manīm to laimi piešķīra, ka par skolas kungu tas direktors Cimze bija. Šis vīrs pie sava amata bija tik derīgs, kā reti kāds cits un turklāt savu uzticēto tīrumu apstrādāja ar lielu uzticību un prieku, tā ka skolnieki ar prieku no viņa mutes tās mācības saņēma. Un, kas īpaši jāiegaumē, viņš mācēja mums jaunekļiem, tā sakot, uguni iemest sirdī, tā ka ar prieku to skolmeistara amatu uzņēmām.» «Ferdinands Valters, seminara istais cēlājs, toreiz seminarā bija arī par priekšnieku. Viņš skolniekiem ticības mācību pasniedza un mums par biktstēvu bija. Ar sirsnīgu mīlestību viņš mācīja mums to īsteno mērķi priekš acīm stādīt, pēc kā mums bija jādzenas un iekš visām mūsu vajadzībām viņš mums kā tēvs ar savu padomu palīgā nāca.»

Seminara kursu Neikens beidza 1846. gadā, kā labākais audzēknis. Cimzes pamudināti, jaunie skolotāji apceļoja Vidzemi un Kurzemi, iepazīnās ar savu dzimteni, ar Latviju, īpašu vērību piegrieždami skolu lietai. Starp citu Neikens un viņa biedri apmeklēja Irlavas skolotāju seminaru. Pa ceļam jaunekļi šur un tur iegriezās muižās vai citās apdzīvotākās vietās, kur atrada viesmīlīgus ļaudis, skandināja vairākbalsīgas dziesmas, kas uz laukiem bija vēl pavisam sveša lieta. Īpaši šo dziesmu dēļ jaunekļi tiek visur ļoti laipni uzņemti; šie ceļojumi stiprā mērā pamudināja ļaudis uz kora dziedāšanas piekopšanu un arī padarīja Cimzes seminaru tautā populāru.

Pašos Vasaras svētkos jaunekļu pulciņš ieradās Kānadžos un agrā rīta stundā mājas ļaudis modināja ar vairākbalsīgu dziesmu «Labrīt, labrīt, jūs biedriņi, vai esat saldi dusēj'ši». Neikena māte par to bijusi tā iepriecināta, ka visu mūžu pieminējusi to jauko

dziedāšanu, kas izklausījusies kā eņģeļu mēlēm dziedāta. Tanī pašā gadījumā jauno skolotāju koris kuplinājis arī dievkalpošanu Kānadžu saiešanas namā.

Neikens skolotājs un students. Pēc seminara nobeigšanas, Neikens pieņēma skolotāja palīga vietu Valmieras draudzes skolā. Šī skola atradās seminara tuvumā, un direktors Cimze uz to skatījās, lai viņa būtu seminara audzēkņiem, nākošiem skolotājiem, kā labs paraugs, kādai jābūt skolai. Tad arī Neikens, kā jau labākais seminara audzēknis, tika aicināts ieņemt šo vietu.

Par Valmieras draudzes skolu Neikena laikā raksta L. Heervagens: «Kas toreiz Valmieras draudzes skolu apmeklēja, tam no sirds bij jāpriecājas tik lab' par skolnieku jautribu un modribu skolas laikā, kā arī par viņu klusību sataisīšanās laikā, vai nu Neikens klāt bija vai nē. Un to Neikens bij pānācis ne ar ricību un žagariem, bet caur to godbijāšanu, ar ko tie skolnieki viņu mīloja un cienīja.»

Tanīs gados tautas skolās sāka pasniegt vācu valodu jau kā obligatorisku priekšmetu. Trūka piemērotu grāmatu. Nu Neikens, saziņā ar Cimzi, ķērās pie savas Vācu valodas mācības sarakstīšanas.

Seminara direktoram bija vajadzīgs palīgs. Kad arī vajadzīgie līdzekļi priekš tam tika izgādāti, Cimze šinī vietā aicināja Juri Neikenu, par kura ideālo dabu un spējām skolas laukā bija pārliecināties gan jau seminarā, gan arī Valmieras draudzes skolā. 1848. gada janvarī Neikens piedāvāto direktora palīga vietu pieņēma un palika šinī amatā līdz 25. septembram.

Neikens par šiem gadiem raksta: «Savu darbu Valmieras draudzes skolā iesāku ar trīcēšanu un

drebēšanu. Bet manim caur Dieva žēlastību labi izdevās, tā ka priekšnieki manu darbu uzteica. Mana sirds priecājās, ka nu manim no Dieva novēlēto darba tīrumu biju panācis. Mana sirds vēl vairāk priecājās, kad neilgi pēc tam seminarā direktoram paliku par palīgu. Kad seminaru pārcēla uz Valku, tad no savas vietas atstājos un ar savu «Vācu valodas mācību» pūlējos. Manim prāts uz to nesās, ar tēvuzemes skolas būšanu iepazīties un tādēļ ilgāku laiku Vidzemi un Kurzemi apreizoju.»

Kā jau minēts, Neikens ceļoja, turpināja sarakstīt valodas mācību un 1850. gadā pienēma atkal Valmieras draudzes skolotāja palīga vietu pie sava agrākā drauga Brēzes. Neikens daudz strādāja pie savas izglītības paplašināšanas; viņam jau radās domas par studēšanu. Uz to vēl paskubināja šādi apstākļi. Neikenam, strādājot Valmieras draudzes skolā, bija arī privāti skolēni pilsētā mācāmi. Bet likums neatļāva nodarboties kā mājiskolotājam, pirms nav šīs tiesības iegūtas. 1851. g. pavasarī Neikens devās uz Tērbatu, lai noliktu šo eksamenu. Tērbatā, novērodams augstskolas dzīvi un satikdamies ar studējošiem jaunekliem, Neikens galīgi pārliecinājās, ka viņam jāstudē. Viņš sāka ar visu sparū uz to gatavoties. Ar šo beidzās Neikena skolotāja laiks. Vēlāk viņš šad un tad pasniedza tikai privatstundas. Par Neikenu kā skolotāju J. Cimze nodod šādu liecību: «Neikens piederēja pie tiem seminara skolniekiem, kuriem visvairāk garīgas dāvanas bija. Neikens vislabākiem Vidzemes skolmeistariem pieskaitāms. Viņš bij īsts skolmeistars citiem par priekšzīmi. Kad Neikens mācīja, tad tur netrūka ne vārda, bet pārāk tur arī nebija ne vārda. Viss bija tā kā nosvērts pēc vajadzības un pēc taisnības. Neikena mācība bija skaidra, saprotama un uzskubinoša. Viņš labi mācēja iedzīvināt

čaumalu no kodola. Tas seminaram bija par skādi, kad Neikens aizgāja»¹⁾).

Pēc atgriešanās no Tērbatas 1851. g. pavasari un ar mājskolotāja tiesībām, Neikens, pats cītīgi mācīdamies, īpaši vecās valodas, bija arī par Valmieras mācītāja mājskolotāju, sagatavodams tā dēlus uz eksameniem.

Pienāca 1852. gada janvaris. Neikens atkal devās uz Tērbatu. Abiturijas eksamens toreiz bija jānoliek pie augstskolas. To Neikens izdarīja un ierakstījās par studentu augstskolas dabas zinātņu nodaļā. Kāpēc dabas zinātņu nodaļā? Neikens vēl nebija paspējis pietiekošā mērā samācīties grieķu un ebreju valodas un nevarēja vēl nolikt šos eksamenus, kas bija vajadzīgi, lai studētu teoloģiju. Jau tā paša gada jūlija mēnesī arī tas bija panākts, arī ebreju un grieķu valodas eksameni bij veikti, un nu Neikens bija arī šo kāroto mērķi sasniedzis: viņš bija dievvārdu mācības students. Nu atlikās droši iet tālāk.

Neikena biogrāfi apbrīno, cik viegli Neikens ticis iestāšanās eksameniem pāri. Kur muižnieku dēliem vajadzējis daudzus gadus uz to gatavoties, tur Neikens to veicis tik īsā laikā, pie tam strādādamis arī citu darbu — būdams mājskolotājs, vispirms, kā minēts, Valmieras mācītāja muižā, pēc tam arī pa laikam Tērbatā, jo tik daudz līdzekļu, cik šē dzīvei bij vajadzīgs, tēvs Kānadžos nevarēja sagādāt.

Latviešu tautības studentu skaits tobrīd Tērbatā bija pavisam mazs, tos varēja saskaitīt uz vienas rokas pirkstiem. Tur bija jau Krišjānis Valdemārs, tad Roberts Auniņš, Kr. Dzirne un vēl kādi, bet tālu pazīstamais Tērbatas studentu pulciņš, kas pulcējās

¹⁾ Heervagena grāmata par Neikenu, 11. lap. p.

ap Valdemāru, kur ņēma dalību Kr. Barons, Juris Alunans un kas lika pirmos noteiktos pamatus latviešu tautas atmodas kustības ideoloģijai, — rādās tikai tad, kad Neikens bija jau Tērbatu atstājis, t. i. 1856. g. otrā pusē. Tapēc nav pareizs pārmetums, ka Neikens no minēto latviešu grupas esot atrāvies, turējies nostāk, itkā negribēdāms ar latviešu lietām saistīties. Ar Valdemāru Neikenam, liekas, ir bijušas labas attiecības, jo viņi kopēji pārrunājuši latviešu vārdnīcas sarakstīšanas lietu un arī citus darbus, kas būtu tautas labā darāmi. Ar Auniņu un Dzirni Neikens bija visdraudzīgākos sakaros. Jāsaka gan, ka šie divi vēlāk stipri vien pavirzījās uz vācu pusi.

Kādu laiku Neikens bija korporacijā «Livonia». Šī bija galvēnokārt muižnieku dēlu korporācija, jo latviešiem šāda tipa organizācija radās tikai stipri vien vēlāk. Korporācijā nevarēja pastāvēt, ja neatzina arī pasaulīgus priekus, un vispār Neikens tomēr nav jau bijis svētulīgs askets, kā to varbūt varētu iedomāties. Cits mācītājs (tas pats agrāk citētais Heervagens) raksta: «Neikens bij vienas studentu biedrības loceklis, pie kuŗas daudz muižnieku dēli piederēja. Neikens, tas zemnieka dēls, viņu starpā tā mācēja uzturēties, ka neviens viņam to pienākamam godu un mīlestību neatrāva.» Un citā vietā: «Tērbatā viņš krietni studierēja, bet arī godīgus jaunības priekus nesmādēja.» Stāsta pat, ka Neikens bijis arī karcerī par piedalīšanos kādā neatļautā studentu sapulcē, vai arī kaut ko tamlīdzīgu izdarījis.

Kā minēts, Neikens neiztika ar to vien, ko saņēma no mājām. (Varbūt viņu studiju laikā būs pabalstījis arī kāds no draugiem). Neikens pasniedza privatstundas. Tas varbūt notika arī tapēc, lai pārāk neapgrūtinātu vecākus. Bet labu iespaidu uz viņa veselību pārmērīgais darbs, protams, nevarēja

atstāt un tas varēja būt viens no tiem cēloņiem, kas Neikena dzīves un darba ceļu tik ātri aprāva.

Vasaras brīvlaiku jaunais teologs visvairāk pavadīja tēva mājās — arī apkārves grāmatām. Kā Kalniņš pastāsta, tad Neikens savas klētiņas priekšā ierīkojis pulti, kur varējis strādāt kājās stāvēdams. Kad juties noguris, skrējis uz tuvējo upīti izpeldēties.

Neikena attiecības ar pārējiem ģimenes locekļiem arvienu pastāvējušas ļoti sirsnīgas. Braukdams uz tēva mājām, viņš karreiz atvedis kaut kādas dāvanas, kaut gan līdzekļi bijuši šauri. Tā viņa māsa dēls min gadījumu, kad Neikens kā students ieradies Kānadžos un pa ceļu iedams jau ieraudzījis, ka viņa māsa pār pagalmu nāk uz istabu. Viņus šķīris kaņepu lauciņš. Ar pāra lieliem lēcieniem Juris bijis kaņepēm cauri un satvēris māsu, priecīgi iesaukdamies: Māsiņ!

Studijas augstskolā Neikens nobeidza 1856. gadā. Pašās Lieldienās kādā Tērbatas baznīcā teica sprediķi un tās bija ardievas augstskolai un Tērbatai. Viņa dzīvē vajadzēja sākties jaunam posmam. Nu viņš bija jau 30 gadus vecs un vispār dzīvē daudz vairāk redzējis, nekā dažš labs viņa studiju biedrs. Viņš bija nobriedis cilvēks, lai cienīgi stātos draudzes garīgā vadoņa amatā.

Kandidata gadu Neikens nokalpoja pie Valmieras mācītāja Ferdinanda Valtera, pie tā paša vīra, ko bija mācījis pazīt jau agrāk, kas bija bijis jau agrāk viņam par padoma devēju un nu kļuva, kā biografs saka, par priekšzīmi tanī atbildīgā amatā, ko taisījās uzņemties.

Pēc vajadzīgā eksamena pie konsistorijas, Neikens taisni viņa dzimšanas dienā 25. martā, kad bija 31 gadu vecs (1857. g.), tika ievests Dikļu draudzē par mācītāju.

Neikens kā mācītājs. Dikļu draudze bija samērā maza draudze un viņas mācītāja ienākumi varēja būt ap 1000 rubļu gadā. Bet labi, ka arī tas bija, jo jaunam mācītājam, pie tam zemnieka un latvieša dēlam lielāka draudze un labāka vieta netika dota. Mācītāju nevēlējā vis draudze, bet tā bija muižniecības un konsistorijas darīšana. Neikens arī uz algu daudz vērību negrieza,

Dikļu baznīca.

viņš ilgojās darboties tanī laukā, uz kuŗu pats labprātīgi bija šos pēdējos gadus gatavojies. Neikens, kā saka, ar sirdi un dvēseli pieķērās savam draudzes gana amatam. Un, varbūt pateicoties taisni tam, ka viņa draudze nav pārāk liela, viņš visus draudzes locekļus mācās pazīt un būt pie ikviena likteņa klāt. Tāpēc arī draudze viņu iemīloja. Tā zināms, ka pie Neikena ieradušies delegāti no Rīgas Jāņa draudzes un viņu uzaicinājuši pieņemt mācītāja vietu Rīgā, so-

līdzīgi dažādus labumus un plašākas darbības izredzes. Bet kad Dikļu draudzes locekļi to dabūjuši zināt, viņi tik sirsnīgi Neikenu lūguši palikt pie viņiem, ka mācītājs viņiem paklausījis un neaizgājis uz Rīgu.

Še, Dikļu mācītāja muižā, Neikens pie sevis pieņēma arī savus vecākus. Tēvs pēc grūtas sirgšanas nespēja vairs mājas pienācīgi valdīt, un arī dēls vēlējās saviem vecākiem sagādāt vieglākas vecuma dienas. Kānadžu māju apsaimniekošanu jau agrāk bija uzņēmies znots.

Šinī laikā Neikens arī apprecējās. Kā sievu viņš pārveda Konstanci Brümmer, kas bija guvernante kādā Valmieras apkārtnes muižā.¹⁾ Pirmo reizi Neikens viņu bija ieraudzījis seminārista laikā. Kādreiz viņam bija gadījies pacelt un pasniegt nokritušu kabatas lakatiņu un iepazīties un pa visiem tiem daudziem gadiem palikt uzticīgam šai jaunības mīlestībai. Šī jaunava, cik zināms, gan sevi uzskatījusi par vācieti, bet patiesībā viņas vecāki bijuši tikai pārvācojušies latvieši.

Sieva nu gan bija mājā, bet, kā to biografi apgalvo, miers no mājas prom. Konstances vecāki bijuši gan vēl dzīvi, bet dzīvojuši šķirti: tēvs kādā muižā par sulaini un māte citur, arī kādā muižā. Viņu dzīve bijusi nesaticīga. Nu Neikens, kā īsts mīlestības sludinātājs, ņēmis sievas vecākus savest atkal kopā un aicinājis tos uz Dikļu mācītāju muižu. Neikena paša vecākiem gan nepatīkusi veco Brümmeru dzīves kārtība, bet viņi padevušies dēla un, jādomā, vedeklas gribai. Sākumā ēduši visi pie viena galda. Bet tad radušās nesaskaņas. Kas un kā tas noticis, to mēs vairs ne varam, ne arī gribam izpētīt, tikai mājas mieram bijis beigas. Neikena vecāki at-

¹⁾ Neikena kundze, vēlāk atraitle, nodzīvoja ilgu mūžu un mira 1903. gadā Rīgā.

rāvušies maliņā, sieva ar savu māti atkal savrūp, bet pašam Neikenam bijis jāpārdzīvo grūtas dienas. Juris Kalniņš, zēns būdams, daudzreiz redzējis mācītāju galīgi nobēdājušos un nejauši ieejot viņa darba istabā, atradis raudam. Vai tas bijis nejauko mājas apstākļu vien, vai arī viņa reliģisko pārdzīvojumu dēļ — to stāstītājs nezinājis. Bet uz āru Neikens šos grūtumus neizpaudis; tos nesis pacietīgi, vienmēr cerēdams ar laiku visu griezt par labu.

Kā draudzes gans un mācītājs, Neikens ir bijis priekšzīmīgs. Pret visiem viņš bijis laipns un labs, bet arī vienmēr teicis skaidru patesību acīs, lai tas klausītājām patiktu vai nē. Savas draudzes locekļus viņš apmeklējis arī mājās, abraukādams māju no mājas un cenždamies uz vietas iepazīties ar ikviena vajadzībām. Un kad braucot uz ceļa panācis kādu vecīti, vienmēr ņēmis pie sevis ratos (karietē). Pēc dievvārdiem pie sevis ģērbkambarī saaicinājis draudzes vecākos (pērminderus), lai ar tiem kopīgi pārrunātu draudzes vajadzības. Tā Neikens pazina savu draudzi tik labi, kā reti kāds cits mācītājs un bija saviem ļaudīm vienmēr klāt priekos un bēdās, tos pamācīdams un norādams, paskubinādams un uzteikdams.

Dažreiz, pēc dievvārdiem baznīcā, Neikens brauca uz draudzes nomaļākām vietām, lai noturētu arī tur dievkalpošanu un lai tā arī nespēcīgāki cilvēki no apkārtnes varētu tur piedalīties. Darbdienās šad un tad Neikens ieradies draudzes skolā un palīdzējis ticības mācības stundās izskaidrot svētos rakstus. Un arī citādi, pazīdams labi skolas lietu, palīdzējis skolotājiem.

Skola Neikenam stāvēja tuvu. Viņa draudze viena no vispirmajām tika pie vajadzīgā skaita tautskolu, kā to noteica jaunais (1866.) skolu likums. Par skolu un audzināšanu viņš domāja vienmēr; par to

rūpējās muižā, par to runāja baznīcā, par to rakstīja laikrakstā. Tikai vienu trūkumu Kalniņš piemin: varbūt steigzoties Dikļu draudzes tautskolas nebijušas tik pienācīgi materiālā ziņā apgādātas, kā tas būtu vajadzīgs.

Neikena laika biedrs šos darbus skolas druvā apraksta: «Neikens skaidri atskārta, ka ar jaunību esot jāiesāk, ja tautai būšot atzelt. Vecus kokus gan

Dikļu mācītāja muiža.

varot lauzīt, bet ne locīt. Jauni kociņi turpreti viegli locinājāmi. Tapēc Neikens īpaši spēcīgi strādāja pie skolām.

Jaunas skolas iecelt un pēc kārtas ietaisīt, tas viņam bija tas mīļākais darbs un ar šo darbu viņam tīri brīnišķīgi izdevās. Pie skolu celšanas Dikļos un Umurgā daudz kavēkļi pretī stājās. Bet viņš tos visus viegli un ātri izklīdināja un novēla.

Neikens caurcaurim pazina latvieti un latviešu savādību. Viņš ļaudīm visu tik gaiši mācēja izskal-

drot, ka neviens pretī neko vairs nevarēja runāt, un tā viņa draudzē visur skolas izcēlās. Dikļos kungi un zemnieki savam mācītājam labprāt paklausīja ar ne maziem upuriem pie skolu celšanas. Katram Dikļu pagastam tagad sava skola, katrs Dikļu bērns tagad tiek skolots.» Tā rakstīja Heervagens dažus gadus pēc Neikena nāves.

Neikens prata vienmēr atrast arī skolotāja amatam noderīgus cilvēkus, jo viņš bija ne tikai labs pedagogs, bet vispār smalks cilvēku pazinējs. Ne velti Neikens pats bija mācījies par skolotāju un arī par skolotāju strādājis, gan draudzes skolā, gan arī skolotāju seminārā un privatstundās.

Neikena nopelnu skolas laukā atzina arī priekšniecība un viņu 1860. gadā iecēla par Valmieras prāvesta iecirkņa laukskolu pārlūku. Kā pārlūks, viņš ņēma dalību Valmieras-Rīgas apriņķa skolu valdes sēdēs un tā varēja savu nopietnu vārdu teikt izglītības lietas nokārtošanā.

Neikenu min kā labu sprediķotāju. Viņa sprediķos un runās tomēr galvenais nav bijis daiļrunāšanas māksla, pat stipra balss nē, bet gan iekšējais spēks, tas spēks, kas nāk no patiesi pārlicinātas un dzīvas garīgu spēku pilnas sirds. Par Neikenu kā sprediķotāju mums atliek tikai noklausīties viņa laikā cilvēku liecībās:

L. Heervagens raksta: «Viņa, Neikena, vārdu sludināšanas spēks iekš tam pastāvēja, ka ar Pāvilu varēja sacīt: «Es ticu, tāpēc es runāju!» Neikens bij vīrs, kā no viena gabala liets. Ko darīja, to no sirds darīja. Tā tad arī Neikena vārdi no sirds nāca un pie sirds gāja, vienalga, vai uz simtiem, vai tūkstošiem no kanceles runāja, jeb vai ar diviem, trim pārrunāja. Ļaudis bariem nāca Neikenu klausīties. Ko Neikens caur Dieva vārdu sludināšanu izdarījis un panācis, to vienreiz mūžībā dabūsim zināt.»

Tālak šis pats biografs pastāsta, ka Neikenu klausīties ieradušies ne tikai pašu draudzes locekļi, bet arī no citām draudzēm. Viņš ticis arī bieži vien aicināts uz kaimiņu draudzēm, īpaši bībelesvētkos. Tā Gaujienes draudzē vien Neikens esot bijis 1860., 1862., 1863. un 1865. gadā.

Par 1860. gada viesošanos Heervagens saka: «Neikens sacīja sprediķi $1\frac{1}{4}$ stundas. Tad draudze drusku izgāja ārā lielā karstuma dēļ. Nu Neikens otrā lāgā draudzei stāstīja par dažādām Dieva valstības lietām $1\frac{1}{2}$ stundas un draudze tomēr nemaz nepiekusa. Liels klusums un uzmanība turpreti baznīcā valdīja.» Neikena sprediķis gaujieniešiem tā gājis pie sirds, ka viņi nelikušies mierā, kamēr arī nākošos gados tas pie viņiem uz bībeles svētkiem ieradies.

Raksturīgu liecību par Neikenu kā sprediķotāju nodod arī Juris Kalniņš: «Viņš sprediķi sakot stāvēja ļoti mierīgi, ja daudz, tad kādā teikumā uzsvēruma un aizrādījuma labā paceldams rādāmo pirkstu, un runāja mērenā balsī. To tiesu dzīvāk atspoguļojās viņa dvēseles sajūtas un domu virziens viņa vaibstos jeb mimikā. Viņa ārējs izskats bija īsts garīdznieka veidols: atklātais, gara apskaidrotais vaigs savienoja cilvēkmīlestības un laipnības izstarojumu, vienotu ar dziļu nopietnību. Plašās acis nopietnas dedzības un dziļa dvēseles miera pilnas. Visa izturēšanās un rīkošanās visos sikumos rādīja caur un cauri izglītotu cilvēku, kurš sevi vienmēr turēja stingras rīcības un garīgas disciplīnas robežās. Aprīnījamā saskaņā pie viņa bija savienota prāta un sirds izglītība. Nekas tukšs, ārēji pieņemts, izliekuļots, bet vesela, pilnīgi morāliska personība. Ikkatrs viņa klātbūtnē sajūta, ka no viņa izgāja gars, kas pie viņa pievelk un saista, sasilda un velk augšup ideālos augstumos. Viņa runas klau-

sītājus sacildināja un aizgrāba. Tanīs bija prātam un jūtām dota sava psiholoģiski smalki apsvērtā daļa. Brižam gadījās, ka viņa sprediķi vai runas vilkās pusotras stundas, bet laudis kā pienagloti ar lielāko uzmanību klausījās. Nekad viņš nepārsteidzās runā, nekad nepārrunājās, nekad neklūdījās un nekad vārdi nebija jāpārlabo. Viņa runa plūda ne-

Dikļu skola no Neikena laikiem.

mitīgi, kā nemītīgi verdošs avots. Viņa iespaids uz draudzes locekļiem bija varens.»

Neikens savus sprediķus uzrakstījis nav atstājis, izņemot dažus sprediķiem līdzīgus rakstus «Cēla biedri». Bet vienpadsmit gadus vismaz katru svētdienu runāt uz lauku bariem — jau tas vien ir ievērojams notikums.

Un daudz laba sakāms par Neikenu ne tikai kā par runātāju baznīcā. Viscaur viņš bijis īsts savas draudzes vadonis un gans. Savas draudzes garigai

un laicīgai labklājībai viņš bija gatavs upurēt visus savus spēkus.

Draudzes locekļi labprāt vēlējušies Neikenu redzēt savā vidū. Viņš vienmēr ticis ielūgts kāzās. Vai nu aiz noguruma, vai arī citu iemeslu dēļ, Neikens šos ielūgumus izpildīja nevis svētdienas vakarā, bet gan pirmsdienās. Arī laudis to zinājuši, tādēļ līdz mācītāja atbraukšanai lūkojuši vienmēr ieturēt mēru, nepiedzerties kā tas citādi būtu noticis. Neikens nebijis jautribas pretinieks Jautriba, prieks, protams, ar mēru viņam taisni paticis, viņš pats uz to uzmudinājis, jauniešiem dažreiz ierādīdams kādas atjautīgas rotaļas. Pa kāzu laiku Neikens atkal varēja būt tautas vidū un atkal savu draudzi un viņas vajadzības novērot, izlietot savu iespaidu arī šē un saņemt ierosinājumus vienam otram solim savā nākamā darbībā.

Pēc dievvārdiem baznīcā Neikens neatteicās doties uz kapsētu un mirušos draudzes locekļus pavadīt pēdējā gaitā. Šē atkal Neikens runāja uz lieliem laužu bariem un atkal izlēja sava gara svētību pār dažu labu izslāpušu sirdi. Cik dažureiz vecāki cilvēki ar asarām acis spiedušies pie viņa klāt un lūguši, lai arī viņus, kad nomiršot, tikpat jauki pavadot.

Viens ļaunums, ko Neikens neapnīcis apkaļoja, bija žūpība. Pret šo ļaunumu ar visu sparū ir uzstājušies tikai krietnākie, drošsirdīgākie mācītāji, jo krogī taču bija muižnieku īpašums un labs ienākumu avots.¹⁾ Ne tikai savās runās viņš ar visu

¹⁾ Šē pieminams krietnais mācītājs Vilis Pantēnijs Jelgavas latviešu lauku draudzē un viņa drošā uzstāšanās pret krogiem. Viņš rakstīja: «Pa manu draudzi ir viena baznīca un viens lūgšanas nams un seši skolas nami, bet sešdesmit un seši krogī!» Tāda patī aina, skolu ziņā pat sliktāka, bija redzama arī citos Latvijas apvidos.

sava gara spēku nosodīja dzeršanas ļaunumu, bet arī vēl vakarā braukdams gar krogu — gāja tur iekšā un ja atrada dzērājus un trumpmaņus, tos trieca ar pātagu laukā. Kad māte jautājusi, kā viņam neesot bail iet krogā un dzīt piedzērušus cilvēkus laukā, tad Neikens smaidīdams atbildējis: vainīgo vajā viņa paša sirdsapziņa un viņš prot tikai bēgt. Neikena cienība un autoritāte un tikumiskais spēks ļaužu acīs bija tik liels, ka pret to nevarēja pat ieskurbušā prātā pretī celties.

Kā jau minēts, Neikens bieži apbraukāja savu draudzi, to novērodams, mācīdams, uzmeklējams tos nelaimīgos, kam bija viņa palīdzība vajadzīga vai nu pie gara vai arī citādi. Viņa kaimiņu draudzes mācītājs pastāsta: «Neikens katru māju apmeklēja, rāja saimnieku, saimnieci, kalpones, puisus un meitas, kad netīrīgu vai neklājīgu būšanu atrada. Pie šā darba īpaši atspīdēja Neikena g a n a m ī l e s t ī b a. Jo visu to darbu darija laipnīgi, mīlīgi, tā kā neviens par viņa rāšanu nēlaunojās, bet mācībai paklausīja. Ar to vissliktāko un nabadzīgāko cilvēciņu Neikens laipni izturējās un tādā vīzē savas draudzes un savas tautas mīlestību iemantoja».¹⁾ Dažu labu nelaimīgu viņš ņēmis savā mājā, kamēr tam bijis līdzēts.

Neikena pamācības un arī sprediķi nebija tikai «skaidri dievvārdi vien», bet kaut kas vairāk. Viņš runāja ne tikai ar lielu pārliecības spēku, bet arī vienmēr šos dievvārdus vedams sakarā ar mūsu realo dzīvi. Dažreiz licies, ka Neikens nesaka sprediķi, bet apcer kādu saimniecisku jautājumu. Radušies cilvēki, īpaši starp vecajiem, kas šādu novirzīšanos no skaidriem dievvārdiem pat saņēmuši ar kurnēšanu. Tā Neikens dažreiz vai visu sprediķi

¹⁾ «Jura Neikena dzīves gājums», 15. lap. p.

runājis par māju iepirkšanas labumu, runājis par skolām, par ģimenes dzīvi, vai arī par citiem dzīves jautājumiem.

Daudz karstu vārdu viņš ir teicis pret pasākto izceļošanu uz Krieviju, uz silto zemi, kas latvju tautai nesa lielus zaudējumus, un tāpat, protams, apdomīgāk — runāja pret tādu pašu neprātīgu soli — pāriešanu krievticībā (pareizticībā).

Lai viņa vārdi nepaliktu tikai paša draudzes robežās, bet aizsniegtu arī citus Latvijas stūrus, Neikens dibināja laikrakstu «Ceļa biedris», par ko būs turpmāk runa. Šī laikraksta raksti noder kā paraugs tam, kā Neikens mācīja un runāja arī mutes vārdiem. Viņš savā sirdī ieslēdza latviešu tautu ar visām viņas garīgām un pasaulīgām vajadzībām.

Kā ievērojams notikums minams Juŗa Neikena sarīkotie dziesmu svētki. Jau pirms tam Neikens bija veicinājis, kā varēdams, koru dziedāšanu. Vispār viņš minams kā liels dziesmu draugs.

Pirmie Neikena rīkotie dziesmu svētki notika 1864. gadā Dikļu mācītāja muižas birzē, piedaloties 6 apkārtnes koriem. Nākošais šāds izrikojums bija 1865. g. Bauņu muižas parkā un pēc tam 1866. g. Rūjienā. Šie svētki, nepiemirstot vēl līdzīgus izrikojumus Zemgalē, pamudināja dibināt viscaur uz laukiem dziedāšanas biedrības un korus, un beidzot sarīkot 1873. gadā Rīgā pirmos vispārējos latviešu dziesmu svētkus.

Kā Neikena rīkotie dziesmu svētki radušies un kā noritējuši, par to uz dažu «Ceļa biedra» lasītāju vēlēšanos pastāsta pats Neikens:

«Ap Mīķeļiem, 1863. gadā, kā jau dažu gadu, uz savu mīļo Ārciemu braucu bībeles svētkos. Svētdienas vakarā, pavēlu pie skolmeistara ienācis, tur atradu pulciņu dziedātāju, kas bībeles svētku

dziesmas it cītīgi mācījās. Bij salasījušies gan no Ārciema, gan ir no tāliem kaimiņiem un dziedājuši jau daudz stundas, bet piekūsis neviens vēl nerādījās un acis visiem spīdēja no prieka.

«Jau šodien mums bij svētki! — tā viens jauneklis teica šķirdamies.

«Dziesmu svētki!» — otrs tam atbildēja; un šis vārds man ar tādu skaņu iekrita ausīs, ka tūlīt ar tiem dziedātājiem sāku aprunāties, vai citu reizi nevarētu sanākt uz dziesmām vien, kā šoreiz nākuši uz dievvārdiem.

«Ak cik tas būtu jauki! — Sauciet vien, labprāt nāksim.»

«Labi, es saukšu.»

Tā tad nu dziesmu svētkus te bijām norunājuši. Bet, zināms, lai svētku prieks būtu pilnīgs, tad skolmeisteri un daudz citi bij jālūdž palīgā; un nelūdzam vis velti. Dažš labs jau šaubījās un atkāpās, jo neviens nevarēja apgalvot, vai tāds jauns nodoms ar labi izdosies, tomēr šai apriņķī, gods Dievam, netrūkst vīru, kam cītīgs gars un droša sirds uz katru teicamu gaitu. Kad tie mums savu palīdzību bija apsolījuši, tad izlaidām ziņas, ka trešā Vasaras svētku dienā Dikļu mācītāja muižā Dziesmu svētkus svētiš. Šis draudzes dziedātāji un skolnieki to vēsti uzņēma it priecīgi, un skolmeistari sagādāja steigšus, kas uz tādiem svētkiem bija gādājams. Kaimiņu saimnieki jau vidus dienā labprātīgi saveda kārtis un virves priekš audekļa teltīm, ko vienu dziedātājiem un divas klausītājiem te mācītāja muižas birze uzcēlām. Meitas nāca ar puķu vainagiem un kupliem lapu stāipēkļiem tās appušķot. Ari par sēdekļiem teltis un šur un tur apkārt bija gādāts. Dziesmu placis tad nu bij gatavs un — klajā pakalniņā, augstu koku pakrēsli — gan jauks.

Svētku rītā saulīte mirdzēja caur plāniem, gaišiem padebešiem, un putnu balsis atskanēja siltā, klusā gaisā. Ap pulkstens astoņiem jau viesi sāka rasties, — visvairāk tālinieki, kas nebij zinājuši nosacītu stundu, kad dziesmas sāksies. Tie nāca arvien biežāki, kājām un braukšus, līdz pēdīgi bija salasījies tāds laužu pulks, kā reti te būs redzēts.

Dikļu dziesmu svētku kalniņš.

Šis draudzes pagastu skolnieki bij sapulcējušies Dikļu valsts skolā, kas tepat tuvu pie baznīcas; tie garā strēķī stādīti, pa trim un četriem līdzās, ap pulkstens divpadsmitiem dziedādami atnāca uz dziesmu placi. Lai smalkās balsītes ir plašā birzē būtu dzirdamas, tad visas četras skolas savu spēku savienoja un dziedāja nu kopā bērnu kori, gan baznīcas, gan lauku dziesmiņas, uz divi, trīs, arī četrām balsīm. Bij tikpat ar ko klausīties.

Kad pāris stundas bij dziedājuši, tad mazie, kas

citi tai dienā agri cēlušies un labu ceļa gabalu nākuši, pusdienas saulē stāvot, palika gurdeni. To manīdami metām agrāk mieru, nekā papriekš bij nodomāts un steidzāmies pie klingeru kurvja un alus mucas, kur atkal atdabūjam spirtumu.

Pa tam bij sanākuši dziedātāju pulki. — vīru kori, gaidīti un negaidīti, no sešām draudzēm. Tad savas dziesmas direktoram (skolm. A. Švecham) uzdevuši un balsis kopā izmēģinājuši, ap pulkstens četriem tie pa diviem līdzās vienos soļos uz dziesmu placi nāca, no klausītāju pulka klusā uzmanībā gaidīti.

Nu sākās liela dziedāšana. Tie seši dziedātāju pulki trīs lāgās cits pēc cita nāca priekšā, katrs ar savām dāvanām un svētku upuriem.» Tiktāļu Neikena apraksts.

Šinis svētkos piedalījās 120 dziedātāji, nākošajos jau 140. Te ar runu uzstājās ne tikai Neikens, bet arī tā laika popularais dzejnieks J. Ruģens, apkārtnes mācītāji un citi, gan rīkotāji, gan tāpat dziesmu draugi. —

Dikļu draudzē Neikens nodzīvoja desmit gadus, savu darba lauku ar sekmēm kopdams. Viņš šo draudzi un draudze savukārt viņu, ļoti mīlēja. Še Dikļos Neikena ģimene tika svētīta ar četriem bērniem — diviem dēliem un divām meitām.

Bet tad nāca aicinājums ieņemt Umurgas draudzes mācītāja vietu. Šim aicinājumam Neikens paklausīja, jo Umurga taču bija viņa dzimtenes draudze, viņa tēva un mātes draudze, un tur atvērās arī plašāks darba lauks. 1867. gada marta mēnesī Neikens pārcēlās uz Umurgu un umurdzieši ar lielu prieku viņu saņēma, jo Neikenu jau pazina un zināja, ka labāks mācītājs diez vai var būt. Bet Umurgā

Neikenam atlikās nodzīvot tikai vienu gadu un dažus mēnešus.

Ari Neikena tēvs šinī gadā nomira. Māte turpreti pārdzīvoja dēlu.

Umurgas baznīca.

Pirms runājam par Neikena pēdējām dienām un miršanu, vēl jāpiemin «Cēla biedris», kas arī prasīja daudz pūļu un materialu upuru, bet kas nepalika bez svētīga iespaida uz tuviem un tāliem — visā Latvijā.

Neikens ņēma dalību Latviešu literāriskā jeb

Latviešu Draugu Biedrībā un tur kādu laiku bija arī Vidzemes daļas direktors. Kad 1862. gadā sāka Pēterpili iznākt «Pēterburgas Avizes», kas vecās tradīcijas ārdot, aizķēra arī baznīcu, mācītājus un svētos rakstus, tad minētās biedrības aprindās radās nodoms izdot sevišķu laikrakstu, kas stiprinātu kristīgo ticību. Redaktoram vajadzēja būt latvietim un tautā iemīļotam. Par tādu tika izraudzīts Juris Neikens. «Cēla biedris» iznāca 1863. gadā, kā pielikums pie «Latviešu Avizēm». Bet kad Neikens redzēja vācu mācītāju politikas nelabvēlīgo virzienu un dažādas aizkulisu intrigas, viņš «Cēla biedri» atšķīra no «Latviešu Avizēm» un izdeva 1865., 1866. un 1867. gadā kā patstāvīgu laikrakstu. Še Neikens arī pats daudz rakstīja, tur ieguldīts tas vērtīgais mantojums, kas no Neikena palicis mūsu literatūrā.

Neikena pēdējās dienas un miršana. 1868. gada jūnijā mēneša otrā pusē Neikens gājis kājām uz verstes piecas no mācītāja muižas atstato Roperbeku¹⁾ muižiņu, kur vācu skolniekiem pasniedzis iesvētīšanas mācību, kā arī viņu vecākus sagatavojis uz svētā vakarēdiena baudišanu. Viņam bijis kājām jāiet tapēc, ka laulātā draudzene ar 3 jaunākiem bērniem tanīs dienās ar abiem zirgiem aizbraukusi uz Pleskavu apciemot savus radus. Neikena kundzes brālis Pleskavā bija skolotājs. Māte gan lūgusi Neikenu, lai tik karstā laikā, kāds tanī sausajā vasarā bijis, neejot kājām, jo varot pārāk sakarst un palikt slim. Neikens, kā jau tas pie viņa parasti noticis, smaidīdams apglaudījis un noskūpstījis māti un mierinājis, lai viņa dēļ nerūpējoties, jo tanī pašā laikā neskaitāmi daudz cilvēkiem esot grūti jāstrādā cauru dienu uz lauka un viņiem nekas ļauns

¹⁾ Heervagena grāmatā — «Mežmeņģeļu» muižu.

nenotiekot. Māte gan pieminējusi, ka tie esot apraduši ar karstumu un darbu, bet Neikens tik atbildējis, ka arī viņam esot pie visādiem grūtumiem jāpierod. Pa ceļam vēl šur tur izrunājies ar sastaptiem zemiekiem. Minētā muižīņā nonākot jau viņu pārņemušas galvas sāpes. Stundas gan pasniedzis, bet atpakaļ uz mājām jau atvests braukšus. Sāpes gan turpinājušās, bet arī otrā dienā vēl pasniedzis 3 stundas. Kļuvis arvienu sliktāk. Bijusi sestdiena. Norakstījis ziņu Gaujenes un Pālmāres mācītājiem, ka vājbās dēļ nevarēšot ierasties uz bībeles svētkiem, kā solījis, un liesis gultā. Jāņu dienā uz bērnu svētkiem baznīcā ne domāt vairs nevarējis iet, bet tomēr vēl gultā gulēdāms un lielas sāpes ciezdams, tani dienā salaulājis vienu pāri. Drīz pēc tam sācis murgot. Murgos vienmēr savu draudzi pieminējis, gan sacījis sprediķi, gan laulājis, gan citādi darbojies ar draudzi. No šī 24. jūnija dienas līdz nāves stundai slimnieks muldēšanā vien vairāk pavadījis. Skaidri acumirkļi maz vairs nākuši.

Jau slimības sākumā atvests Limbāžu ārsts, bet tas neko nevarējis skaidri noteikt. Kad sāpes pieņēmušās, atvests arī otrais ārsts. Viņi nākuši pie slēdziena, ka slimniekam smadzeņu iekaisums, Ārstu pūles izrādījušās veltas, slimība pieņēmusies.

Kādā gaišākā brīdī Neikens gribējis savu pēdējo vēlēšanos uzrakstīt. Rakstamlietas acumirkļi nebijušas pie rokas. Kāmēr tās sameklējuši, tikmēr gaišais brīdis izbeidzies. Vienu lapu ar zīmuli gan uzrakstījis, bet šo rakstu nemaz nevarējuši salasīt.

Tēvs, kā minēts, mira agrāk. Laulātā draudzene ar bērniem vēl neieradās. Pie slimnieka gultas stāvēja māte un nekādu palīgu nevarēja sagaidīt. Slimnieks kļuva tikai sliktāks. Vēl 30. jūnijā uz brīdi palicis tā kā labāks, vēl saņēmis mātes roku savās,

to skūpstijis un gaišām acīm viņas acīs skatījies, bet runāt vairs nevarējis.

Neikens nomira 1. jūlijā (v. st.). Pēc jaunā kalendara tas iekristu 13. jūlijā.

Pārbraukusi no Pleskavas Umūrgā, Neikena laulātā draudzene atrada savu vīru jau zārkā. Vecās mātes bēdām pievienojās sievas un bērnu vaimanas.

Bet līdzī piederīgiem, radiem, draugiem — skuma visa draudze, skuma visa latvju tauta, kur vien šī ziņa aizgāja un kas vien par Neikenu ko bija dzirdējis.

Apbedīšanas dienu nolika uz 8. jūliju (v. st.) iepriekšējā, 7. jūlija vakarā, liki nolika baznīcā altara priekšā. Jau te bija sapulcējies daudz ļaužu, gribēdami vēl redzēt aizgājušā mācītāja vaigu un par nakti palikt nomodā pie viņa.

«Bēru dienā,» kā aculiecinieks L. Heervagens stāsta, «draudze sanesa tik daudz puķu un kroņņu, ka rūmes pietrūka. Nekad vēl Umurgas baznīca tā nav izpušķota bijusi.

«Zārks stāvēja itkā puķu dārzā. Aizmigušam draugam par godu papriekš dziedāja un tad trīs draugi no Dikļu, Rubenes un Vecpiebalgas draudzes runas turēja. Tā laiks pagāja līdz pulksten pieciem.

«Pa tām starpām cilvēki no visām pusēm un kārtām bij sanākuši, nevien no Umurgas un Ārciema, bet arī no Dikļiem, no Limbāžiem, Augstrozes, Straupes, Rūjienas un citām draudzēm. Daži no 100 verstu tāluma bij atbraukuši.

«Starp pulkstens pieciem un sešiem Neikena amata brāļi uz baznīcu nāca un Dieva namā latviešu dievvārdus gribēja turēt. Rūmes pietrūka. Uz pagalma dievvārdi bij jātur.

«Nu liki iznesa no baznīcas un to nolika baznīcas priekšā. Te Alojās mācītājs Meijers runāja par tiem vārdiem: «Dodat Dievam, kas Dievam pieder.»

«Tad liķi lika uz vāģiem un dziedādami veda uz kapsētu. Jau baznīcā varen daudz laužu bija, bet te vēl vairāk. Tas laužu pulks pie kapsētas bij neap-

Neikena kaps.

rakstāms. Kur tik vien skatīja, tur bij laužu bari, daži ir kokos bij sakāpuši.

«Kad zārku kapā bij ielaiduši, tad Dikļu mācītājs Fogels vācu runu turēja. Viņš izteica to svētību, kas Vidzemes Luterā draudzei caur Neikenu

bijusi un kāds trūkums nu būšot caur viņa aiziešanu. Tad Bötgera mācītājs runāja.

«Beidzot pēc liķa iesvētīšanas Aizkraukles mācītājs Auniņš runājis. Auniņš, kas Neikenam 12 gadus par sirds draugu bija, iesāka ar tiem vārdiem: «Ak tu mans brāli, Jonatan, kas biji man ļoti mīļš.»

«Un nu kapā sāka birt puķes, lapas, zariņi un kropi, ar asarām maisīti. Tad atkal dziedāja. Nakts steidzās nākt un jau ļautiņi uz ceļu taisījās. Nu vēl visupēc viens Dikļu draudzes loceklis savam citkārtējām ganam ar Dievu sacīja ar mīlestības un pateicības vārdiem.»

Drīzi pēc tam Auniņš rakstīja: «Kas mīlestību sēj, tas mīlestību plauj. To varēja redzēt tanī dienā, kad Neikena miesas tika guldītas Umurgas kapsētā. Gan reti kur citur uz laukiem būs tādi ļaužu pulki redzēti, cik tanī dienā pie Umurgas baznīcas un kapsētas. No visām pusēm ļaudis bij sanākuši un no visām kārtām. Pie Neikena kapā redzēja lielkungus un zemniekus, augstus un zemus, bagātus un nabagus, mācītus un nemācītus, vecus un jaunus vienā raudu biedrībā ar svētām asaru saitēm savienotus. Vai šī biedriba starp tādiem, kas citādi ar, lielām starpībām šķirti, nav dzīva liecība, ka Neikens viens patiesīgs miera vēstnesis un salīdzināšanas sludinātājs bijis.»¹⁾

Neikena kapu apzīmē tikai krusts. Vai nebūtu pienācis laiks uz šī tautas mācītāja un rakstnieka kapu uzcelt cienīgāku pieminekli?

¹⁾ Jura Neikena stāsti, dziesmas un gudrības mācības. 1870.

II.

Juŗa Neikena raksti.

«**Vai pamātei nav grūti?**» Pirmais Neikena stāsts ir: «**Vai pamātei nav grūti?**»—iespiests «Cēŗa biedŗa» 1863. gada pirmajā numurā. Daŗos vēlākos izdevumos šis stāsts nosaukts par «Pamāti».

Kas pamudināja Neikenu uz stāstu rakstīšanu? Kas viņam še varēja noderēt par paraugu? Ķerties pie stāstu rakstīšanas Neikenu gan laikam nebūs skubinājuŗas tikai mākslinieciskas tieksmes vien. Īpaŗi mācītāja amata laikā viņam būs tikai nelieli starpbriŗi atlikuŗi, kuŗus varēja ziedot rakstniecībai. Viņa pieķerŗanās draudzei, tāpat viņa īsti kristīgā garā noskaņotā dvēsele nebūs varējusi pieķerties brīvām mākslām ar pilnu aizrautību. Viņŗ bija — tautas audzinātājs, tautas mācītājs, tikumības sludinātājs.

Gan Neikens vācu valodā jau toreiz varēja at-rast neskaitāmus paraugus, gan viņŗ redzēja, ka vai visa toreizējā latvieŗu stāstniecība pastāvēja vienīgi no tulkojumiem, tomēr, savam «Cēŗa biedŗim» viņŗ neizvēlas vis tulkojumus, bet saraksta stāstus pats. — Toreizējie tulkojumi (Berenta, Leitāna, Dūns-berģa, Līventāla u. c.) pēc savas izvēles visvairāk bija sentimentali garā, dēķaini saturā un vienmēr beidzās ar kristīgu morali. Stāstu varoņi piedzīvoja bēdas un cieŗanas, bet taisnais un diebijīgais beigu beigās palika vai nu uzvarētājs, vai saņēma citādi no Dieva pelnīto algu, tika vai nu materiāli, vai arī garīgi paaugstināts. Valoda šinis tulkojumos arī ne katrreiz bija pietieķoŗi latviska.

Oriģinalrakstniecībā bija tikai daŗi mēģinājumi.

Jau 1852. gadā Ansis Leitāns sarakstīja nelielu stāstiņu «Goda vīri», kurš nav tikai tulkojums. Tur redzam kādu krietnu amatnieku Legzdiņu, kurš paliek pie savas tautības, pie savas latviešu valodas un vārda, lai arī tam jāpiedzīvo nepatīkšanas, lai arī no tā atraujas labākie darba devēji, un bez tam citi pārvācotie, amata biedri viņu liek izsmieklā. Šis Legzdiņš apprec arī latviešu sievu un audzina bērnus latviskā garā. Bet tā kā Legzdiņš ir goda vīrs,

*Kas finn gik
ilgi Deews muhpa wezzakns wehl
istharo jikwiba. — Lai nu tas
firdsprehligais Kungs-Juko an
muhpa wiffus appakph jawa rokkas
jafarga. Palacku ar dandz jime
minkahnu jweiginafharation Jukhi
Amurga, 2. Oktober 1867. braktis J. H.*

Neikena rokraksts.

tad Leitāns viņam liek beigu beigās uzvarēt. Ar savu godīgumu un darba spējām viņš atrod citus darba devējus un piespiež sevi cienīt. Šinī stāstiņā jūtama ne tikai tautiskā atmodas laikmeta tuvošanās, bet tas ir pats pirmais latvieša mēģinājums rakstīt stāstu. Pēc tam «Pēterburgas Avižu» 1862. gadā iespiests Jēkaba Zvaigznītes stāsts «Jaunības milestība» un Kr. Barona kāds pusbeletristisks mēģinājums. Visti šie tomēr neko nevarēja noderēt Neikenam par pamudinājumu, ko nu vēl par paraugu.

Liekas, Neikens gribēja laudis mācīt un šinī pamācībā ņemt piemērus no mūsu pašu dzīves. Tā vi-

nam, kā mācītājām, nācās novērot, ka draudzē daudz vairāk atmiņu no sieviešu kārtas, nekā no vīriešu. Viņš novēro, ka veci atraitiņi, ar vienu kāju jau kapā stāvēdami, steigšus apprecēties, paņemdami dažreiz pavisam jaunas meitenes. Tālāk, katram novērojams, ka no šādām laulībām nekas labs nevar iznākt. Mācītājs redz še jaunuma cēloņus un arī launās sekas. Cēloņi — vecā vīra baudkāriba un jaunās sievietes mantkāriba. Un tā no pamācības, lai sargas no šādiem kārdinātājiem — rodas stāsts «Vai pamātei nav grūti?» Tā Neikens kā rakstnieks izaudzis pašam nemanot.

Ka Neikens lasītāju psiholoģiju pareizi izpratis un ka šādiem stāstiem bija panākumi, par to man zināms kāds gadījums. D. draudzē pie vecā skolotāja aiziet kāda jaunava un lūdz padomu: vai viņai pie tā un tā vecā atraitiņa derētu iet vai nē, jo precinieks viņš neatlaidīgs un arī pašas prātiņš sāk šaubīties. Vecais skolotājs neko vairāk nerunājis, paņēmis «Cēla biedra» attiecīgo gada gājumu, iedevis to jaunavai un teicis: izlasi un apdomā! Jaunava stāstiņu, «Vai pamātei nav grūti?» izlasījusi un savam vecajam ligavainim noteikti atsacījusi.

Neikena stāsta saturs: Vecajam Vanagu saimniekam nomirst sieva, atstādama trīs bērnus — paaugušu, palaidnīgu meitu, kroplu pusaugu dēlu un trešo mazu — zidainīti. Vanags ar Pirts-Kačas palīdzību apprecas ar jauno bārenīti Lizi no kaimiņu mājām. Bet jau kāzu dienā jaunājai saimniecei pameita sagādā nepatikšanas ar savu muti. Drīz rodas citas nejēdzības, un Līze bēg projām pie audzumatē. Piederīgie domā tikai uz šķiršanu, un tikai mācītājām vēl izdodas tos pierunāt, līdz Vanags kopā ar Lizi vienos ratos brauc uz mājām. Pameita Grieta to redzējuma tikai nosaka: «Atgriezts rīciens vairs nepielīps.»

Stāsta ideja — rādīt jaunavas postu pie vecā, ar bērniem bagātā atraitņa. Ar dažiem raksturīgiem piemēriem Neikens to panāk. Šie piemēri ir glezņainā valodā tēloti un lasītājam iespiežas daudz labāk atmiņā, nekā sausa pamācība. Lasītājs tos redz. Viņš redz, ka pēc trokšņaina atgadījuma Vanagos — Līze kā pussajukusi aiskrien uz audžu vecāku mājām un dziļā izmisumā nokrit pie laidara vārtiem, pie tiem pašiem vārtiem, kur neilgi atpakaļ Pirts-Kača viņai bija solījusi tādus labumus, tik jaukas izredzes pie vīra sānlem.

Vispirms mūs patikami pārsteidz dzīvā, vārdos skopā, bet gleznās un raksturojumos bagātā valoda, kādas nebija vis tā laika tulkojumos. Te jūtams latvisks gars, kas pats no sevis lasītāju savaldzināja, un lai arī nekairināja prātu un fantāziju ar ko neredzētu un brīnīšķīgu, bet atstāja tikumisku iespaidu.

Dažas vietas izrakstīsim: «Baznīcā Līze šoreiz negāja: aizbildinājās, ka galva sāpot. Un tiešām, galviņa vairs nebija riktīga: ausis Kačas vārdi vien skanēja un acis vienmēr krēšļojās bagātība un saimnieces gods, lai gan veco Vanagu pašu nebūt nevārēja iedomāties. — Nedēļu Līzīte pavadīja lielā sirds nemierā. Brīžiem apņēmas audžu mātei visu izteikt un padomu lūgties, tad atkal šaubījās: kas zin, vai viņa tik lielu laimi bāriņam uzvēlēšot, cik bāriņam grūti esot pasaulē. — Otrā svētdienā Līze nogāja baznīcā, bet domas pa Vanaga sētām maldījās, un bāra likteņa dēļ asaras pa starpām nobira.»

«... Līze stāvēja pie durvju stendera, acis nolaidusi un knaibīja lakata stūrītī: vien kād audžu māte nopūzdamās vaicāja: «Nu, meit, ko tad saki?» tad galvu paceldama atteica: «Diezgan grūtumus jau esmu cietusi un pārcietīšu vēl. Gan bāriņš bāriņu apkops.» —

«Trešdienas rītā Vanags klāt uz precībām. Meža-Miku līdz paņēmis un labi iesildījusies, jā, ka kļaudz un rib. Līze iebēg klētiņā. Precinieki ērmojas un tērzē pēc vecu laiku paraduma: Meža-Mika aišautu stirnu meklē pa laidaru, pa gubeņiem, — joko šā un tā un mielo mājas laudis ar šelķenu un karašām; Vanags pēdas dzen pelei, kas pasprukusi, — grābstās pa vienu klēti, pa otru, kā mēr Līzi atrod aiz šķirsta stāvam — vislabākā svētdienas apģērbā. Nu smieklī un troksnis bez gala. — Audžu māte visu to laiku mocījās kā ar zobu sāpēm un tikko spēja ciesties. Vanags to noprazdams, pienāk ar šelķena glāzi: «Klau, kaimiņiene, vai nabaga bērnam kļiņģeri liegsi? Vai Strazdienei žēl būs, ka audžu meita ceļas saimniekos?» — «Darat kā zinat! Ne es liedzu, ne man žēl.» Tā Strazdiene atteica un aizgāja kustoņus kopt — un noraudāties par audžu meitas nepateicību un posta likteni . . .»

« . . . Kā runāts, tā darīts: par divām nedēļām kāzas. Baznīcā brūte stāvēja bāla un nogurusi, un altara priekšā drebēja kā apšu lapiņa; tomēr uz vaicāšanu: «Vai gribi?» tā skaidri atbildēja: «Gribu!»

« . . . Klau, Strazdien, šie saka, ka Līzei pūrs esot viegls kā villas grezelīts, bet es saku: lai kāds būdams, es to piebēršu ar rubuļiem.»

« . . . Līzi sagrābj piepešas izbailes: acumirkli tā stāv kā apstulbusi; sirds metas auksta kā ledus gabals, priekš acīm klājas kā melns deķis. Streipulodama tā paķer apsegu un dodas laukā — pati neatšķārst, uz kuŗu pusī bēgt, kurp sprukt. Pie Strazdiņu laidara vārtiem pēc pakrīt bez samaņas.»

« . . . «Līzei pērn vaigi spīdēja kā sārtie āboli un acis kā zvaigznītes mirdzēja, bet tagad tā sēdēja savītusi un sašļukusi, kā novājusies pusmūža sieva; uz rokas uzmetusies un dziļās skumjās noslikusi, brī-

žam tikai vaidēja: «Vai Dieviņ, cik pamātei grūti — cik pamātei grūti!»

Tā ir valoda, kas ne tikai tulkojumos, bet arī citu tā laika rakstnieku darbos nav sastopama. Tikai vēlāk Zvaigznīte un brāļi Kaudzītes uzrāda atkal tādas lapas puses un tad mums jāpārceļas uz astoņdesmito gadu beigām, kad nāca Blaumanis. Ipaši Blaumanis šē es gribētu pieminēt. Vai šinis Neikena stāstīšanas un tēlošanas paņēmienos jau nav manāms Blaumanis? Protams, Blaumanis nebija Neikena skolnieks, bet tas liecina, cik tuvu Neikens piegājis īstai latviešu valodai un krietniem tēlošanas paņēmieniem, ka — Neikens ar pirmo savu stāstu parādās par nogatāvojušos, augstu stādāmu rakstnieku.

Gan noveles īsuma dēļ Neikens raksturus nespēja plašāk izcelt, tos sīkāk, noteiktāk motivēt, bet neviens neies teikt, ka šīs personas ir nedzīvas. Varbūt šī īsuma dēļ ne galvējās personas — Līze un Vanags — visspilgtākas, bet gan vecīgā pameita Grieta un Līzes pamāte Strazdiene.

Uz stāsta aprauto, koncentrēto valodu sevišķi jāaižrāda. Līdzīgi centieni pat jaunākā laikā manīti, centieni, kur valoda lakoniska un darbība norit ar kinematogrāfisku ātrumu — viena aina steidzīgi dodama vieta otrai.

Neikena valoda ne tikai latviska. Viņa runa bagāta dzejiskas domāšanas, tēlošanas, gleznošanas raksturošanas līdzekļiem. Vanags savu atraitņa stāvokli raksturo īsi: «Krekls, man šē, nerullēts — ūzām nav pogas —». Un Pirts-Kača, zīmēdama uz Līzi, atbild: «To žurku rīt pat jums noķeršu». Bet Līze sākumā Kačai atbild: «Ej pa gaisu ar savu Vanagu!» Un Kača sāk pamācīt: «Laimei nebūs acīs splaudīt. Man tak Jēcīts, kas pirti aizkurina, tev vecumā ne blakts nepiekodīsies.» Pēc tam autors pastāsta: «Tagad visi baznīcas ļaudis kā zvanīt

zvanīja: Strazdiņu Līze Vanagam brūte.» Pats Strazdiņš, redzēdams, ka Līze nav atrunājama, nosaka: «Vai pilēns pie vistas laktā tupēs?» Ari Grieta prot Līzi lamāt: «Ej, Ližul, vēl Strazdiņiem cūkas paganīt, pirms tu mani nemies mācīt. Es jau sen kurbēs staigāju, kad tev vēl slapjš bij aiz ausīm.» — Viss tas liecīna, cik tuvu Neikens ir bijis tautai, ka vāciskās izglītības ceļš viņu nav atsvešinājis pat tautas valodai, ka tas palicis dzīvs zars pie tautas koka.

Gan ari Neikena stāstam ir bijis nolūks lasītājus pamācīt, ar piemēriem rādīt, cik neprātīgi ir, kad vecs vīrs un bērnu tēvs apprec jaunu sievu. Bet pamācība nenomāc, kas stāstā redzams, skatams un pārdzīvojams.

Tagad traucējošs izliekas tikai mācītājs, ka viņš te vienā, te otrā vietā pacel galvu un dod moraliskas pamācības. Savā laikā lasītajām, lai labāk iegaumētu un saprastu stāsta nolūku, šīs pamācības bija vajadzīgas, bet izmanīgāks lasītājs arī bez tām pārdzīvotu pietiekoši Līzes likteni. Jāsaka gan, ka Neikens arī šo mācītāja lomu diezgan neuzkrītoši ir iekārtojis. Viņa pamācības mājā pilnīgi saprotamas. Vai vienīgi nejausā sastapšanās kapsētā un izrunāšanās pie Līzes mātes kapa — nāk negaidot.

«Vai devītais bauslis vēl spēkā?» Pēc stāsta «Vai pamātei nav grūti» Neikens sniedz «Ceļa biedra» 1863. g. 2. numurā nelielu stāstiņu: «Tu Dievu mīlo?» Šis reliģiski sentimentalais gabaliņš droši vien tulkojums vai pārstrādājums no svešas valodas. To var nojaust tikpat no satura, kā arī no valodas. Vecais Kaspars Biezbārdis apgalvoja («Baltijas Vēstnesī», 1871., Nr. 15.), ka šo stāstiņu viņš kaut kur esot vācu mēlē lasījis.

Nākošais nopietni nemamais Neikena stāsts ir: **«Vai devītais bauslis vēl spēkā?»** («Ceļa

biedrī», 1863. g. Nr. 5.—9.). Ka šis būtu kāds pārstrādājums, to nav vēl neviens kritiķis apšaubījis, kaut gan viena, otra atsevišķa aina vai doma var jau vienmēr gadīties aizgūta. Stāsta saturs un ideja ļoti tuvu pieiet tā laika latviešu zemnieku dzīves kādam svarīgam jautājumam: par pāreju no kļaušu kārtības uz nomu un dzimtīpašumu.

Saturs galvēnos vilcienos šāds: Ir divi saimnieki — Kalniņš un Puriņš. Pirmais krietna cilvēka tips,

Laikraksta „Ceļa biedris” galvas zīmējums.

strādīgs, sātīgs, apdomīgs; viņa mājas priekšzīmes sēta zemnieku didū. Turpreti Puriņš dzērājs, zaglis un viltīgs. Ar Puriņa intrigu palīdzību Kalniņš zaudē savas mājas, kuras nu gatavojas saņemt Puriņš. Bet pēdējo pieķer pie zādzības, tā ka no cefētām Kalniņa mājām nekas neiznāk. Puriņš savu grēku nastas spiests un sirdsapziņas vajāts, dodas pa saulē, bet Kalniņš paliek savu tēvu sētā.

Stāstā divas galvenās idejas: rādīt, ka kļaušu kārtība pavisam nederīga, ka saimnieciskie apstākļi spiež pāriet uz renti vai, kas vēl labāk, uz dzimtīpašumu. Pats kungs par to izsakās šādi: «Klausīšana, jāatmet, naudas rente jāuzņem. Jūs prasat: kāpēc tā? Atbildu: Jūsu labad un manis labad. Nevaru

strādāt pa vecam. Man vajaga citu vīru, citu zirgu un citu rīku, nekā jūs te paraduši izrādīt. Jums klausīšana arī nederīga. Jātur liela saime, kas pašā darba laikā tomēr maz mājā. Jādod gaitniekiem liela alga, un tomēr grūti dabūjami. Kalpi muižas gaitās saimnieka zirgus nobendē un rīkus izputina, gar krogiem braukdami un iedami mācās zagt; lielus muižas darbus tie ar viltu vien strādā un apnikuši, un slinko tūlīt, kad uzraugs ar spieķi nav klāt. Klausīšana — visādas nelietības skola. Un tie, kas muižas gaitās tā skoloti, kādi strādnieki tie būs mājās? Bet kur vēl tā mulda ar izrikošanu un izvadišanu, ar cilvēku un zirgu pārtiku! Kur tās staigāšanas un braukšanas!» Un vēlāk, kad rentes kontrakti izdoti: «Rente ir labāka, nekā klausīšana, bet māju pirkšana atkal labāka, nekā rente. Palīdzēšu, ka varat palikt par gruntīgiem dzimtssaimniekiem.»

Tā ir tā pati ideja, kuru Neikens tik karsti un vienmēr sludināja un aizstāvēja — gan savā laikrakstā, gan arī baznīcā no kanceles, gan sarunās. Neikens, un līdz ar viņu te godam jāmin vecais Gaujenes mācītājs Ludvigs Heervagens, bija lielākie gruntniecības propagandētāji. Viņi pareizi saprata, ka tas ir nepieciešams, lai latvju tauta nostiprinātos savā zemē un lai radītu apstākļus tālākai materialai un garīgai uzplaukšanai. Vēlākā vēstures gaita to pilnā mērā apstiprināja.

Otrā ideja, kas mūsu literatūrvēsturē mazāk uzsvērtā, ir: latviešu zemnieks ilgākā laika sprīdī savā darbā tā saaugar savu dzimto sētu, ka nav vairs pārceļams, kā nav pārstādāms uzaudzis koks, nekaitējot viņa dzīvības spēkam. Zemnieka darbā mājas un lauki kļūst par viņa dzīves neatņemamu sastāvdaļu, un to atraujot — šīs zemes rūķis tiek sadragāts arī tikumiski. Tāds ir Puriņš. Arī viņš savā

laikā ir bijis krietns cilvēks un labs saimnieks. Bet kad viņam nācies atstāt savu tēvu sētu, viņš moraliski kritis un no tā laika nav varējis celties, bet slidēt tikai vēl vairāk uz leju.

Tā Neikens savu ideju par māju iepirkšanu dzimtipašumā, kas no kunga viedokļa vēlama aiz materialā aprēķina (kam piekrist arī Neikens), — atbalsta arī ar moraliskiem aprēķiniem. Nostiprinot latviešu zemnieku uz viņa zemes, mēs nostiprinām arī viņa moralisko kodolu un vispār rakstura krietnuma pamatus.

Šis stāsts tā tad nav raksturu veidojums, bet gan ideju risinājums. Kalniņš ir lāga vīrs, par katru soli aprunājas ar sievu, strādīgs, dievbijīgs, bet viņš nav vis dzīvē kā tāds novērots un redzēts jau pirms stāsta idejas rašanās, bet gan radīts, konstruēts, lai izvestu augšā minētās idejas. Tas pats sakams arī par Puriņu, kam visas jaunās īpašības. Tāpat arī vecais Andriņš, ar kura muti tiek izteikta zemnieka saugšana ar savām mājām.

Kā stāstā: «Vai pamātei nav grūti» redzējām tos elementus, no kuriem izauga mūsu realais stāsts, tā šinī — atrodam dīglus Andrieva Niedras darbiem. Kādā mērā Niedru varēja iespaidot Neikens — nezinu. Varbūt viņi patstāvīgi pie tā paša nonākuši. Bet katram kritis acis, ka vecais Andriņš savā raksturā, savu atmiņu stāstījumā, savu piedzīvojumu iztirzājumā ir stipri līdzīgs vecajam Strautmalim «Liduma dūmos» un Puriņš uzrāda daudz līdzības ar Jēkabu Strautmali tanī pašā romanā.

Kā Neikens mūs iepazīstina ar Andriņu: «Vecais Andriņu saimnieks vienīgais vēl palika kroga priekšā apakš liepas sēžot un domīgi tabaku smēķējot. Par labu brīdi, kad pīpīts jau sen vairs nekūpēja, viņš, pelnus izkratījis, to kešā iebāza un tad piecēlies, gāja uz muižas pusi. Ceļā vēl reiz tas apstājās un sirmo

galviņu kasīdāms, cepuri pagāza uz vienu ausi un atkal uz otru, bet tad pilnos soļos taisni vien devās uz lielo māju.»

Pie kunga viņš starp citu saka: «Redzat, cieņīgs lielskungs, kā tas vecais ozols ar jūsu pagalmu saaudzis: cilvēka roka viņu vairs nevar pārstādīt, bet tikai nocirst. Tāpēc krietns saimnieks par ilgiem gadiem ar savu māju saaug, un pēc viņš vairs nav pārceļams, bet tikai izdeldējāms.» «... Un kas ar spalvu un grāmatām strādā, tam rīki laikam tie paši un darbs tāds pats vienā zemē, kā otrā. Bet zemniekam tā nav. Arkli, ecēšas krietnam saimniekam vieglā zemē citādas, nekā grūtā; aršana, sēšana ar nāk citā laikā... Bet kur tad tās mantas, kas nav vadājamas un pasaulē citur nekur vairs atrodamas — tēvu, tēvu mīļš pakrēslīts un tie celīni, ko jau ar bērnu kājām staigājis.» — «Kad cilvēkam drošība zūd un uzticība, bet rūgtums un kurnēšana ceļas sirdī, tad viņš paliek kā koks, kam vidus izpuvis — kam serde caura.» — «... Kad priekš septiņdesmit gadiem ap Bērtuļu dienu atnācu pasaulē, tad tēvs šo ābeli manā slavā te stādīja, reizā esmu auguši un vecumu piedzīvojuši, laikām reizā arī šķirsīsimies no šejienes.» — «... Kur tagad ēkas stāv, tur tikai āpsu bedres bij redzamas, un puri, meži, kur tagad pļavas un tīrumi. Kad es pasauli sāku skatīt, tad kļajums labi bij gājis lielumā, tomēr čūskas vēl kā striķi gulēja saulgozī, vilki ikdienas lopiem lauzās virsū un lāči izārdīja pēdējo auzu gubiņu.»

Vai gleznainā, mazliet retoriskā, bet vienmēr daiļā valoda un arī tā ideja neatgādina Niedras labākos darbus, zemnieku dzīves un raksturu veidojumus un viņu runas? Un vai Neikens ar šo vien nav saucams par lielu nacionalistu? Šis vien jau vairāk vērts, nekā daža laba gan protestējošā, bet vecos zemniecības pamatus ārdošā, uz emigrāciju un pie-

sliešanos krieviem (uz pāreju pareizticībā un izceļošanu) skubinošā balss, kas atskanēja tanis laikos un tika gandrīz vai apzīmēta arī par nacistālās atmodas laiku ievadošu parādību?

«Kam taisnība?» Vairāk skatu un sarunu virkne, mazāk stāsts ir «Kam taisnība?» («Ceļa biedri» 1863. Nr. 21.—26.), lasītājiem vēl maz pazīstams. Teodora Zeiferta redīgētā Neikena rakstu izlasē viņš nav uzņemts, bet «Ceļa biedris», tāpat R. Auniņa izdotie Neikena stāsti sen bija kļuvuši par retumu.

«Kam taisnība?» viens no Neikena garākiem sacerējumiem. Te redzam dažus skatus no latviešu līdumnieka dzīves, no viņa grūtumu un ciešanu pilnā, bet arī lielākas brīvības un nākotnes cerību apspīdētā mūža. Ancis, sieviešu plāpības un nesaticības dēļ, aiziet no tēva mājām un apmetas meža vidū, nākošajos Gāršīnos. Balķus veldams Ancis pārlauž kāju. Nu ierodas mācītājs, atsauc arī ārstu. Sākas dažādas sarunas, kurās aizķer vienu, otru tā laika jautājumu, ņemas iztīrīt latviešu tautas dabu, pagātni un nāktu.

Pirmais jautājums: kāpēc latvieši nedzīvo sādžās, kā citas apkārtējās tautas? Kāpēc latvieši mīl «katrs par sevi»? Ārsts, tāpat arī muižnieks aizstāv domas, ka labāk būtu sādžās. Arī Neikens, liekas, gandrīz vai uz to pusi sveras, bet neko noteikti par to nesaka. Vai viņš jūta, ka latviešu dabi un arī praktiski izdevīgākai (ka vēlāk pierādījās) sistamai nav iespējams pretī stāties? Atliek tikai mēģināt saprast, kā šī latviešu savādība vēstures gaitā radusies. No sarunām redzam, ka autors latviešu savrup dzīvošanu izskaidro ar biežajiem karjiem, kas pār mūsu dzimteni gājuši. Latvieši, kā neliela un miermīlīga tauta, tikai tā ir varējusi pastāvēt, ka svešo lielo tautu karūlaikos ir bēgusi mežā, slēpusies. Šī bē-

guļošana pieradinājusi pie dzīves savrūp, un dzīvojoat atsevišķās, izkaisītās mājās, arī pati bēgšana daudz labāk izdarāma. Tā izveidojusies latviešu daba. Neikena vēlēšanās, lai tagad, kad esam brīvi ļaudis un nav jābēguļo, sāktum vairāk saprasties, laimē un pēdās sniegt viens otram roku. Kā laimītes saulei atspīdot ienāids uz laiciņu gaist, to Neikens rāda šīnī pašā stāstā. Kad Gāršīņu saimniecei rodas maza meitiņa un kad slimais vīrs iet izveseļošanai pretī, — viņa saligst mieru ar savām ienaidniecēm.

Stāsta beigās nāk kāds skolnieks ar īpatnējām domām: «Nē, labāk lai kopā pretī kaudamies, mēs kopā mirstam līdz pat pēdīgam, nekā dzīvību glābdami katrs par sevi, pēc visi kopā paliekam par vergiem.» Te skolniekam rodas oponenti. Vientulis: «Nu, nu, dēls, ne tik karsti! Nevienš jau vēl mums virsū nekrīt un vairs nav vergu laiki. Arī cēram, ka mūsu zemes tēvs, kad vajadzīgs, pats savus pavalstniekus zinās aizstāvēt.» — Upurs: «Kad mūsu tēvi tā būtu domājuši, kā tu, mans dēls, un pretī kāvušies līdz pēdīgam, tad latvieši arī sen jau būtu izdeldēti, kā libieši un citas kara tautas.» — Skolnieks: «Bet var būt ar, ka tie tad būtu brīvļaudis un paši savas zemes valdnieki vēl līdz šai dienai!» Vectēvs: «Brīvļaudis mēs, gods Dievam, atkal esam, ir bez kara, un savu zemīti dažs mūsu tautas saimnieks un kungs jau iedabūjis tikai ar taisniem sviedriem.» Bet nu skolnieks ļaujas pārliecināties un saka: «Neņemāt ļaunā, ka ātros vārdos man ir vilies. Jo pats arī īsti netīcu, ka vecie latvieši ar savu mazo spēku ko labu pānākuši, tām stiprām kara tautām pretī turēdamies, kas lāgu lāgiem drīz no vienas puses, drīz no otras — mūsu tēvzemīti pārplūda un cita ar citu kaudamās viņas laukus dažkārt ar savām asinīm nolaistīja.» — Vientulis: «Latviešiem nav vis tāda daba, kam allaž prāts uz karu ne-

sas. Mēs esam lenprātīgi un no tēvu tēvu laikiem miera laudis.»

Skolnieka runas sākumā Neikens laikam būs iedomājies tos jaunlatviešus, kas pa daļai Merķeļa iespaidoti, sāka nesaudzīgi tiesāt mūsu vēstures gaitu. Viņi ne tikai vāciešos redzēja brīvības laupītājus, bet rūgtumu izteica arī par senajiem latviešiem, ka tie nav vienprātīgi pretī kāvušies un labāk miruši, nekā kļuvuši par vergiem. Un, kas zin, vai pēc tādas sirdīgas cīņas nebūtu palikuši paši kungi savā zemē un savā patstāvīgā valstī. No šādas izturēšanās pret vēstures gaitu, izrita domas arī par tagādni: piemērojoties apstākļiem un laikam — jāuzsāk cīņa pret vietējo muižniecību, kuŗa zemi nolaupījusi un pašus laudis gremdējusi verdzībā. Šos jaunos uzskatus, kā konservatīvo aprindas domāja, sludinot «Pēterburgas Avizes» un «jaunlatvieši», kas esot īsti veco pamatu grāvēji.

Neikens tam iziet pretī ar citu politiku: vēstures gaitu nav vajadzīgs tiesāt, pateiksīmies Dievam, viņš saka, ka esam vētrām un negaisiem cauri izgājuši dzīvi, pasargājuši savu valodu tīru, pasargājuši savu centīgo un strādīgo dabu. Ar pieri pret sienu nav ko skriet, īpaši tagad (sešdesmit gadu lielo reformu sākumā), kad esam kļuvuši tikpat kā brīvi, varam iepirkt zemi, domāt par jaunatnes izglītošanu un vispārēju iešanu uz augšu. Tā ir miermīlīga un lojāla politika, ko veclatviešu aprindas turpināja piekopt līdz pat lielajam pasaules karam. Cik viņā pozitīva un cik negatīva, to nepemsīmies šē izšķirt.

Bez šīs galvenās domas, stāstā «Kam taisnība?» aizķerti arī daži citi jautājumi, rādīti vai atstāstīti dažī skati no dzīves. Tur minētas mežos vēl redzamās kara bedres, kur latvieši kara laikos slēpušies. Tur pastāstīts par citu tautu dabu, salīdzinot ar latviešiem. Aizrādīts uz ārsta lielo nozīmi lauku dzīvē.

Vispār — šis apcerējums-stāsts izceļams nevis kā kaut cik ievērojamāks mākslas darbs, bet kā sava laika vēsturisks dokuments. Te mācītājs un rakstnieks valdīgi izrunājās ar lasītājiem. Tas bija turpinājums tā solītām «pārrunāšanām,» kas caur «Cēļa biedri» varētu notikt.

«**Par Oliņiem**». Neikena nākošais stāsts ir «Par Oliņiem» («Cēļa biedri», 1865. Nr. 1.—5.), iespiests laikrakstam atjaunojoties pēc 1864. gada pārtraukuma, lapai pārejot pilnīgi Neikena paša rokās.

Stāsta saturs diezgan sarežģīts. Tur vispirms rādīta divu dzimtu dzīve. Oliņi ir pārtikuši ļaudis, bet viņiem nav bērnu. Kaimiņos dzīvo nabadzīgais, bet bērniem svētais audējs. Braucot no Rīgas Oliņš pārved kādu zēnu Robertu, kuŗa vecāki nomiruši kolieras sērgā. Nāk dažādas epizodes, kur vērojam Roberta pieaugšanu par krietnu jaunēkli, tāpat redzam vairākus citus skatus, kur iepazīstamies ar dzirnavnieka un audēja ģimenes, arī viņu bērnu (Roberta un Jūliņas) attiecībām. Lai papildinātos amatā, Roberts dodas pasaulē. Pa tam dzirnavnieka pusmāsa Dillene ar savu vīru dzīvo pa dzirnavām zaļi, ievilkdama tur arī veco Oliņu. Dzirnavas tiek gandrīz galīgi izputinātas. — Pa tam Robertam Rīgā palaimējas izglābt no nāves kādu pavecu kungu. Tās izrādās par Roberta krusttēvu un dara savu jauno radnieku bagātu. Kad dzirnavās posts vislielāks, Roberts negaidot ierodas un nopērk muižas dzirnavas par dzimtu un var vecājiem melderiem pastāstīt arī to, ka viņš ir melderienes māsas dēls. Dzīve ievirzās atkal īstās sliedēs.

Metīsim skatu atpakaļ. Stāsts «Vai pamātei nav grūti» radies uz novērojumu pamata; viņa personas ir dzīvas, viņu valoda arī dzīva un latviešu zemnieku laudim raksturīga. Tā ir īsta pasaku valoda — īsa,

kodolīga, gleznām un līdzībām bagāta. Nākošie «Vai devītais bauslis vēl spēkā» un «Kam taisnība?» jau citādi radušies. Te ne tik daudz novērojums, kā i d e j a. Ideja vispirms, pēc tam darbojošās personas un situācijas mākslīgi konstruētas. Šo stāstu personas jau nav vairs tik dzīvas, kaut gan viņu darbība apdvesta ar kādu ideju. Pirmā stāstā Neikens gāja realista, otrā un trešā — idealista ceļu. Ceturtais — «Par Oliņiem» — radies citādi. Gan arī te ir sava ideja: nav īstas laimes bez bērniem, bērni ir svētība; tāpat — palaužies uz Dievu, viņa ceļi ir neizprotami, gan viņa palīdzība būs vistuvāka, kad vajadzība būs vislielāka; gan arī te Neikens ielicis dažu raksturīgu vārdu, dažu paša novērojumu. Bet galvenais — te Neikens gribējis sniegt lasītājiem interesantu lasāmu vielu, stāstu, kam līdzīgus atrada jau labi kuplajā tulkojumu literatūrā.

Jau Biezbārdis izteica domas, ka stāsta «Par Oliņiem» sakne meklējama vācu rakstos. Tam pilnīgi jāpiekrīt. Lai ņemam valodu, stāstā gaitu, ideju — visur novērojam lielu starpību, kas šķir «Oliņus» no īsti latviskās «Pamātes.» Jau vispirms stāstā tēlotās personas nebija latviešu dzīvē novērojamas. Tur ir savs profesionāls audējs, kas apkārtējām saimniecēm piegādā visādus audumus (tas varēja notikt citā zemē, ne Latvijā), tur ir cilvēku attiecībās vairāk vienlīdzības un demokratisma, nekā tā laika Latvijā: audējs, melderis, skolas papa, krodziniēks, mācītājs, «birģeļi» satiekas, nemaz neizrādīdami to socialo dabu, kas Latvijas minēto grupu priekšstāvjiem piemita.

«Oliņu» valoda jau uz pirmo acu uzmetienu tuvāk stāv esošo tulkojumu valodai, nekā «Pamātes» vai mūsu tautas pasaku valodai. Lai arī tā, kā jau Neikenam, ir laba, bet garos, sarežģītākos teikumus.

Tāpat pats tēlošanas veids ne tik dramatiski īss, aprauts, kā viņa agrāko stāstu raksturīgākās vietās.

Bet visvairāk šē krit svarā stāsta sarežģījums. Tādus sarežģījumus un atrisinājumus varēja dot ne Neikens, bet kāds ārzemju autors. Brīnišķa sagādīšanās, ka uz ceļa dzirnavnieks, nepazīdams savu māsu, saņem viņas dēliņu. Un tāpat caur Rīgu ceļodams Roberts nejauši izglābj krusttēvu un tiek pie saviem radu rakstiem un bagātības, kas īsti piederējuši viņa tēvam. Roberta «vanderzella» gadi, Dillu pāra ierašanās un sarīkotās izdzīves, Dillenes dziesma («Ich bin Rosine Dill; Und tue, was ich will») un daudzi citi stāsta elementi liecina, ka Biezbārdim ir bijusi taisnība, kad viņš saka, ka «Oliņus» viņš kaut kur jau vācu valodā esot lasījis.

Protams, vienkāršs tulkojums šis stāsts nav. Neikens to ir pārstrādājis, kaut cik piemērojis vietējiem apstākļiem, izbārstījis stilā savas latviešu valodas lielās zināšanas. Bet neskatoties uz Neikena spējām, spīd šur un tur cauri svešs gars. Tāpēc atkrit jaunākā laika izteiktais (Arņa) apgalvojums, ka «Oliņi» esot latviešu romāna diglis, no kuŗa izauģuši Kaudzišu «Mērnīeku laiki».*) Gan «Pamāte», gan «Puriņš un Kalniņš» uzrāda digļus, kas vēlāk turpināja augt un attīstīties citu rakstnieku darbos, bet ne «Oliņi». Tādas mākslas patiesības, kā «Pamātē», šē nav, raksturu, īsta plastiskuma arī nav, bet gan vairāk vai mazāk interesanta lasāma viela.

«Bāris». Pēdējais un arī visgarākais Neikena stāsts ir «Bāris» («Ceļa biedris», 1866. Nr. 1.—19.). Šeit stāsta gaita nav tik sarežģīta kā «Oliņos». Kalējs mirdams savu mazo Pēci atstāj mātes glabāšanā un audzināšanā. Zēns, no dabas nevainojams bērns, mātes pārliecīgā lutināšanā un nesaprātīgā audzinā-

*) Skat. Neikena rakstu ievadu Dūņa apgādātā izdevumā.

šanā, un vēl satikdamies ar samaitātiem biedriem —
noiet no ceļa un beidz savu mūžu Krievzemē.

Stāstā «Bāris» ir vesela raksturu rinda. Māte, kā daudzas mātes, kurai viens vienīgs dēliņš un nu nezina, kā to lutināt, kā turēt, nemaz savā milestībā neapsvērdama, kādu galu tas ņems. Lai arī dažviet kā pārspilēts, bet kā raksturīgs tips tas vienmēr būs. Cik viņai mīlu vārdu, kā viņa kā kaķu māte stiepj savu bērnu no vienas vietas uz otru un kā beidzot viņai ar sirdssāpēm jālien kapā — to dzīvē vienmēr sastaps. Viņas dēls — Pēcis rādīts attīstības gaitā. Soli pa solim viņš tuvojas bezdibenim, lai arī nekad galīgi cilvēka dvēsele, ar iesspēju atgriezties uz pareiza ceļa, neaptumšojas. Kā bērnam viņam acis spulgo, klausoties vecmāmiņas stāstos, kā jauneklis viņš ar nožēlošanas asarām vēl runā par māti, un arī no svešuma vēl raksta un apliecina, ka viņa dvēsele vēl nav mironis, tikai viņam kauns savā dzimtenē vairs rādīties. Pēča attīstības gaita zīmēta pakāpeniski, soli pa solitīm, lai arī tādās paskarbākās pārējās, ko cits izsmalcināts un dzīves un mākslas patiesību mīlošs rakstnieks būtu varbūt citādi darījis. Neikens bija ļaužu mācītājs, viņš pazina savus lasītājus, tāpēc pārspilēts asums bija nepieciešams, lai stāstu labāk iegaumētu.

Pārējie tipi ir: vēl vairāk samaitātais Jēcis, kas arī audzis tikai zem sliktiem iespaidiem. Vecmāte — saprātīgs, gaišs tēls, tikai stāstā viņai nav ierādīta nozīmīgāka vieta. Kaķīšu pāris, Mežsargs, Cange un citi.

«Bārim» savs sakars ar «Pamāti». Vienā autors rāda nejēdzīgu laulības dzīvi, otrā tikpat nejēdzīgu audzināšanu. To viņš vēroja dzīvē un to viņš gribēja apkarot, cilvēkus pārliecināt, rādot gaišās ainās postu, kas, ejot tādu ceļu, apdraud. Arī valoda

šos stāstus tuvina, īpaši pirmā pusē, arī stāsta vienkāršā gaitā radniecīga.

Jau minētais K. Biezbārdis piezīmē, ka arī «Bāri» būšot šis tas no svešiem aizgūts. Stāstus, kur rādīta neprātīga audzināšana, kur rādīts sliktu biedru ļaunais iespaids, nekad nav trūcis. Isti no Luteņa laikiem audzināšanai daudz vērības piegriezts arī rakstos. Tamlīdzīgus stāstus Neikens droši vien būs lasījis. Visa tā Pēča sapinķēšanās ar vanderzelli Cangi diezin vai patstāvīgi ir novērota. Bet stāsts tomēr ir tik tuvu mūsu apstākļiem un Neikena uzskatiem, stāsta internacionālais skelets tā apaudzis ar latvisku miesu, ka jāierindo bez tālākas prātošanas starp Neikena oriģināliem.

Stāstā šur tur redzam arī kādu blakus domu. Godīgam jauneklīm neder sapīties ar šādiem tādiem pilsētas vācu zeļļiem, bet turēties pie savu tēvu krietnajiem tikumiem. Un uz «silto zemi», uz Krieviju dodas jau pagrīmušais Pēcis. Neikens itkā norāda, ka savu dzimteni atstāt spēj tikai tādi samaitāti cilvēki. Pēcis Krievzemē piedzīvo visbēdīgāko likteni, ilgojas tikt atpakaļ uz dzimteni, atdzimst viņa atmiņā tie dievvārdi, ko mazam vecmāte mācījusi. Bet ir jau par vēlu.

Pie Neikena daiļprozas pa daļai pieskaitāms «U z d e r a m o d i e n u» (Ceļa biedri», 1863. Nr. 4). Vispirms skarbiem, bet skaidri noteiktiem vārdiem raksturo jaunlaiku gājēju paradumu katru gadu derēties pie cita saimnieka. Gan vainīga tur vispārēja patriarchālās kārtības iršana, kad nav vairs tā, kā agrāk, kad «mūsu zemītē saimnieki un saime augumu pēc auguma tanis pašās mājās kopā dzīvoja. Saimnieki stāvēja tēva un mātes godā, un saimes laudis bērnu kārtā. Šķīrošanās nezināja nekādas. Visi turējās uzticīgi pie viena darba un bij pateicīgi pie

vienas maizes un pie vieniem dievvārdiem.» Bet tagad: «Saimnieki sūdzas, ka kalpi paliekot slinki un bezkaunīgi; un kalpi sūdzas, ka saimnieki esot lepnī un cietsirdīgi. Šķiras un deras, meklējas un mījas gadu no gada, bet ko tas palīdz?»

Vaina tam esot slinkums. Īpaši pie sievietēm viņš šo slinkumu novērojis. Saimes gals esot pilns laudīm, bet saimnieka darbā tikai vīrieši. Un kalpones mēdzot savu podiņu linu pārdot, lai visu ziemu varētu «lāča vizē» migā gulēt.

Slinkums esot visa launuma sakne. Mātes, pašas slinkumā dzīvodamas, arī bērnu slinkumam mācot. «Un kad bada dēļ tos nodod pie saimniekiem, vai kauna dēļ aizvada skolā, tad steidzas tūlīt no pakajas novaktēt un izvaicāt, vai maziņam pāri nedarot? Vai dēlīņš nesamocoties? Luteklītis noprot, ka drīzāk no mātes var sviestmaizi pelnīties, un sūdz un melo, ka vai pakausis sāk kūpēt. Māte tukšus niekus pieņem par patiesību, ceļ naidu un karu ar priekšniekiem, un vada bērnu pa pusgadam un pa nedēļām no vienas mājas, no vienas skolas uz otru, līdz gudrinieks pēdīgi gatavs, kas visu mācījies un visu māc — melot, zagāt, dzert, kārtē spēlēt, — bet tikai krietnu darbu un dievabijāšanu vien neprot. Ak bēdu gabals!»

Še ir tās domas, ko 3 gadus vēlāk Neikens ielika stāstā «Bāris». Lai še teikto ilustrētu, Neikens uzraksta sarunas, kuŗas deramdienas priekšvakarā un pēc tam notiek. Tur jaunā sieviņa komandē vīru, gribēdama dzīvi tā iegrozīt, ka pašai mazāk būtu jāstrādā. Gala iznākums tomēr tas, ka vīrs dabū kūlienu un saderas pie Lejas-Dranķa, pagasta sliktākā saimnieka.

Dzejas. Tāpat kā Neikena stāsti, arī viņa dzejoļi vispirms gandrīz visi iespiesti «Cēla biedrī».

Dzejoļu viņam nav daudz. Vairuma ziņā viņš nevar mēroties ar citiem popularākiem tautiskās atmodas laika dzejniekiem. Vispār Neikens kā stāstu rakstnieks aizslēpj Neikenu dzejnieku. Tomēr nevar sacīt, ka Neikens nebūtu dzejnieks. Viņš ir dzejnieks, ir smēlis no dzejas mūžam jaunajiem un brīnīškajiem avotiem, un devis savu lāsīti arī citiem.

Neikenu viņa dzejā redzam kā tā laika latviešu patriotu un ne tikai mācītāju un skolotāju. Neikenam ir dzejolis:

«Bij citkārt mūsu tauta gan dziesmās bagāta,
Vien dziesmām mājās, laukā tai sirds bij atvērtā.

Tā dziedot Dievu lūdza un dziedot cīņijās,

Tā dziedot kapu raka un dziedot līgsmojās.

Še strādnieks sējot, plaujot, tur gani ielejā,

Te meita adot, vērpjot — cik skaņi dziedāja!

Kur bērni baros gāja, tur dziesmām nebij gals.

Kas dziesmas visas deva, gan paliks noslēpums;

Tās itkā puķes auga, bij tautas īpašums.

Līdz tumšā bargā laikā jauns liktens uzmācās,

Un tautas dziesmu rota kā zagta nozudās.

Tad cēlās mēmais piktums un kurla mulķība,

Un meļu slepens niknums un ģeķu lielība.

Kā saldu malku tauta šīs nāves zāles dzer,

Un lūpas — it kā kauta — vairs dziesmās neatver.

Te ir dažas tās pašas skaņas, kas dzirdamas citu nacionalās atmodas dzejnieku darbos. Jau Juris Alunans gan «Mājas Viesī» (sākot ar 1856.), gan «Sētā, dabā, pasaulē» rakstīja par latviešu dziesmoto pagātni, sajūsmībā apgalvoja, ka senajiem latviešiem esot bijuši savi burtnieki, kas apdziedājuši tautas varoņus un krietnos tikumus, bet bargiem laikiem uznākot nogrimuši Burtnieku ezerā; nogrimis līdz arī senātnes jaukums un dziesmas.

Tāpat Jēkabs Zvaigznīte jau 1860. gadā smagi

nopūšas, domādams par tautas tikumiem un dziesmām:

«Kam tev nebij stāstu sirnu,
Kas skait' gadu simteņus?»

Vai vēlāk Auseklis cik dažkārt iesaucās:

«Tauta, kur ir tava dzeja,
Dailā debess līgava:
Klusa tagad dziesmu leja,
Žēli vaida Daugava.
Senčiem vergu zvenģē sliksot
Zuda jautrais dziesmu gars...»

Tāpat arī Pumpurs:

«Kur ņemsim tādas dziesmas,
Kā tās, kas aizmirstas;
Kas tika lielās briesmās
No svešiem gremdētas?»

Šis uzskats par latviešu pagātni, kur «burvīgā gaismā viss zaigo un laistās» (Rainis) ir kopējs viņiem visiem un viņi visi to saista ar dziesmu garu. Bet tas liecina, ka Neikens nav stāvējis latviešu pārējiem dzejniekiem naidīgi pretī.

Neikena dzīvē ir vairāki momenti, kas viņu stipri saista ar dziesmu garu un tādēļ arī dzejas garu. Jau no mazām dienām viņš bija dziesmu vidū, vai tās bija hērnhutiešu un citas Dieva dziesmas, vai arī tautas dziesmas. Seminara laikā viņš čakli pats piedalās korī. Par mācītāju būdams rīko dziesmu svētkus. Savā laikrakstā daudz telpas atvēl dzejai, pat apcerējumos labprāt iepīdams pa pantīnam.

Gan kā dzejnieks-profesionāls Neikens nav gribējis būt. Dzejas formas jautājumam viņš maz piegriezis vērību. Kā paraugs būs noderējis te viens, te otrs vācu dzejnieks. Tā Neikens pārtulkojis Ģe-

tes dailo dzejoli «Saldu dusu» un Freiligrata «Ak mīlo». Ari daži citi dzejoli varbūt būs vai nu tulkojumi vai pārstrādājumi.

Viena Neikena dzejoļu daļa pilnīgi ietilpst laicīgās dzejas robežās, piem. dailais dzejolis, kas iesākas: «Klau, pērkons cik vareni strādā, Ka kalni un ielejas skan! Un rūkdams un zibēdams gādā, Lai laudis ar' vasaru man'». Tāpat arī laba tiesa domu graudu un sentenču, no kurām vairākas jau sen atradušas vietu skolas grāmatās, piemēram:

Zēns un oliņa.

— Oliņa jūrmalā,
Kam tu tik gludena?
— Vilņi man' tūkstoškārt
Šurp un turp mētāja.
— Kaut jel tā spidētu
Man ar' reiz svārciņi!
— Negul vien aizkrāsni —
Tiešām to panāksi.

No reliģiska satura dziesmām visiem pazīstama drūmi mistiskā, arī dzejiski skaistā «Tas bērniņš gul». Vēl varētu minēt līgsmi pacilāto «Kluso sirds dziesmu» u. c.

III.

Atkārtojot pa daļai jau agrāk teikto un vēl reiz apsverot Juŗa Neikena lomu, Neikena nozīmi mūsu tautas kulturas attīstības gaitā — šis tautas dēls raksturojams vismaz trejādā ziņā: kā cilvēks un mācītājs, kā tautas vispārības lietu darbinieks un kā rakstnieks.

Kā cilvēks Neikens bija apbrīnojams: daiļā harmonijā apvienojās viņa jūtas, domas griba, daiļā saskaņā bija viņa pārliecība un darbs, viņa vārdi un viņa ejamais ceļš. Neikens bija vienmēr paties un atklāts, patstāvīgs un noteikts, viņa soli bija bez šaubīšanās un bailēm, un viņa teiktās runās nebija pārlaboājams ne vārds.

Lai tagad mums arī nebūtu viņa ticības, viņa kristīgās cerības un mīlestības, bet mēs nevaram acu novērst no tā gara acīm redzamā runātāja, kas katru svētdienu valdzināja tūkstošus, gan savā, gan kaimiņu draudzēs; mums šiem klausītājiem aizgrābtībā līdzī jāklausās un jāskatās, kā Neikena gaišais, atklātais vaigs pavērsts te preti mūžības nezināmiem un neaptveramiem tālumiem, te atkal viņa gudrais skats spiežas cilvēka dvēseles dziļumos un tur ierauga apslēptos ceļus. Mūsu acis gan redz viņa lūpas, mūsu ausis uzķer viņa paklusās balss skaņas, bet viņa dvēsele ir tik sakustināta, un tomēr šīnī savilņojumā arī tik mierīga, ka jūtam: ar šām lūpām runā cita balss, tā balss, kas iet pāri cilvēka individuēlai saprašanai un neizprotamā, brīnīšķā kārtā mūs saista un netaiž vairs no sava gara pasaules loka laukā. Lai arī mēs nesauktos kristīgi cilvēki, bet mēs esam piespiesti apbrīnot šo cilvēku, kurā ieraugam kristīgās kulturas krāšņāko ziedu,

kādu vien mūsu raksti no mūsu tautas vidus rāda. Šāds liels un īsts cilvēks ir liels arī citādas pārliecības cilvēku acīs. Vēlākie kristīgā gara rakstnieki ir tikai atbalss no šī skaļā vārda.

Bet Neikena acis nav paceltas vienīgi uz mūžības lietām, viņa ausis dzirdīgas ne vienīgi dvēseles klusākajām, dievišķīgajām ilgām. Neikens runā arī par zemes lietām, pat vairāk runā, nekā tas baznīcā parasts; viņš runā par ģimenes īsto pamatu, viņš runā par sava dzimtā kaktiņa mīlestību, par tēvu sētas dārgumu: par to cieto pamatu, kas mūsu lauku lauku šķirai jāiegūst, jo tas ir tā stiprā klints, uz kuras arī citi dvēseles spēki jūtīsies droši un tikumiski stipri. Vai atkal viņš runā par skolām, par gudrības apcirkņiem un tiem ceļiem, kas ved uz to. Viņš runā arī par maldu ceļiem, ko gatavs dažs iet un gājis, lai gūtu kādu apšaubāmu labumu, ko krievu valdība sola, vai runā par tiem nelaimīgiem, kas svešumā garīgi, dažreiz arī miesīgi nonīkst . . . Neikens runā par tuvām un tālām lietām, par pelēko ikdienu un par dvēseles svētdienu, bet viss tas viņam saistās jaukā saskaņā, jo runa plūst no lielas, patiesas, sirsnīgas dvēseles. Laicīgais netraucē mūžīgo un mūžīgais nolaižas kā gaisma uz ikdienas ceļiem.

Vai atkal redzam Neikenu, cik viņš sirsnīgs un mīļš savējo vidū, kādām mīlestības saitēm siets pie saviem vecākiem un kā pacietīgi panes arī tos rūgtumus, kas nāk ģimenes dzīvē priekšā, nelīkdamams to svešai acij manīt. Tad Neikens brauc apmeklēt savas draudzes locekļus, pārstaigā mājas un sētas, kur vienmēr atradīsies tik daudz grūtību un ciešanu un simtiem tumšu plankumu, daudz gara un miesas kūtrības. Viņš vienus bar un otru pamāca, viņš paskubina un iejūsmina, apmierina un stiprina. No viņa vārdiem draudzes locekļi iegūst drošu

prātu un garīgu spēku. Ari bārtais uz viņu nevar isti dusmoties, jo redz, ka uz viņu runājis tikai labu gribošais un darošais mācītājs, kam tāpat sāp draudzes sāpes, kā ari tāpat dara ligsmu draudzes prieks. Kā mācītājs viņš nav sava amata vergs, bet vienmēr dzīva, patiesa, sirsnīga personība, kas rauj citus līdz un ved uz lielāku un īstāku cilvēcību.

No baznīcas Neikens brauc uz kapsētu, no lauku sētām dodas uz skolām, un viņa paša dzīvoklim durvis nav noslēgtas. Viņš meklē visur, kur cilvēki būtu, kam vajadzētu viņa palīdzības, viņš nelaimīgos ņem pie sevis un nes viņu nastas, kā viņa lielais skolotājs pacietīgi neša cilvēku vainas. Kapsētā viņš mierina noskumušos, skolā viņš palīdz meklēt īsto ceļu, nelaimīgo viņš iepriecina, vājo stiprina ar savas dvēseles spēku. Ļaudis visur uz viņu klausījās neapnikuši, lai ari ne katreiz saprazdami, bet vienmēr nojauzdami, ka tur runā gars, lielāks, daiļāks gars un ka to klausoties gara acīm paveras vēlamais ceļš, tas ceļš, kas ved uz augšu, tas ceļš, kas noved pie pretestību izlīdzināšanas un visiespējamākās grūtumu atvieglināšanas. Neikena vārdi vienmēr atrada ceļu uz cilvēku dvēselēm un nekad šīs dvēseles neaizgāja tukšā uz mājām. Neikens izdalīja vispākārt labākos gara dāvinājumus.

Neikens minams kā tautas vīrs, kas ņēmās nejaukās pretrunas izlīdzināt, kas bija radušās mūsu zemes iedzīvotāju vidū, ņēmās atrast to pareizo zelta vidus ceļu, kuŗu nojauta viņa gars, augdams un kļūdams stiprs tautas vidū un kristīgas ticības aizvējā. Tautai ejamo ceļu viņš gribēja tirīt no pārprašanās un nesaprašanās, tirīt no egoisma un ļaunprātības, lai tas vārda īstā nozīmē kļūtu par tautas ceļu.

Vienā pusē bija vecie un zemes varenie kungi.

Viņi nevarēja saprast, ka varētu arī citādi būt, kā līdz šim bijis, grūt viņiem bija saprast, ka latvietis var pacelties garā un mantā augstāk. Tur bija tādi vecie, kas kristīgās ticības dogmās bija iestīguši līdz pēdējam un pie tam vēl kā piepes piesūkušies klāt muižniecības aiztrunējušam kokam. Vecajiem gribējās, lai latvietis arvienu paliek atkarībā, ir tikai nožēlojams kalps un nekas vairāk. Latviešu modināšana viņiem likās neprātīgs solis, kas var apdraudēt viņu pašu stāvokli un kas pat pretī runājot arī latviešu iedzimtai dabai un nesot pašiem latviešiem samaitāšanu un nelaimi.

Bet otrā pusē bija jaunekļi, aizraudami sev līdz arī dažu garā mošāku sirmgalvi, — kas neprasīja, pa kādiem ceļiem mēs esam nonākuši pie tagadējā stāvokļa, neprasīja, kas vēstures gaitā tiesājams un kas tikai ar aukstu prātu konstatējams; viņi tiesāja pat tos mūsu senčus, kas septiņsimts gadus atpakaļ bija spēruši tādus vai citādus soļus, ko mēs pie labākās gribas vairs pietiekoši nevaram izprast, kur mums jāsaka: arī toreiz — mūsu senčiem bija kāds aprēķins. Šo jaunekļu gaita bija droša, bet vai jau tūlīt un visur ar neapšaubāmu pareizumu? Vai viņi ne reti nesauca Belcebulu, lai ar to izdzītu Velnu? Vai viņiem vienmēr bija visgaišākās cilvēības ideāls priekš acīm, ideāls, kas šķīstīts no egoisma un neaptumšots no partiju cīņas putekļiem? Vai viņi nelauza strauji to, kas pamazām liecams un vai negribēja panākt viena dienā, kas izdarāms pa gadiem? Vienu tikumības pamatu satricināt ir viegli, bet citu tā veidā nostiprināt — nav viegli. Aiziet svešumā ir viegli, bet atgriezties dzimtenē nesabojātam — grūti; radīt naidu pret to, kas nevēlams un pie tam jau vēstures dragāts — viegli, bet izsargāties no briesmām ir grūti.

Vecie sauca pēc bardzības, jaunie pēc spītības

un naida pret vecajiem, bet Neikens gribēja iet tikai mīlestības ceļu. Viņš ņēmās pretekļus izlidzināt, skarbumus mīkstināt, nesaprašanos noskaidrot.

Gan jaunie viņu ne reti atmeta, kā jaunajam laikam nederīgu (un Auseklis pat verdzības balstītāja lomā nostādīja), gan arī vecie viņu atzina par nelietojamu saviem mērķiem (nesapraššanās ar Latv. draugu biedrību), bet Neikens palika pie sava uzsāktā ceļa. Viņš turpināja savu izlidzinātāja darbu un ar viņu sapratās dažs labs, kas itkā nāca no veco lēģera vai pat kas bija no vācu tautas (piem. Heervagens), bet viņu saprata arī dažs labs jaunais, jo Neikena iespaids ilgi vēl manāms mūsu dzīvē un rakstos.

Neikena vidus ceļš nebija sastinguma stāvoklis. Viņam bija savs uzskats par tautas attīstības ceļu un to viņš sekmīgi veicināja, uzstādot programmu: nostiprināt tautu uz viņas dzimtajās zemēs, darīt materiāli neatkarīgu; celt skolas, mācīties un atkal mācīties, un strādāt ar prieku un taisnā gaitā; un visus šīs pasaules ceļus vienmēr pārbaudīt ar tās mūžības gaismas palīdzību, kas atspīd svētā brīdī mūsu dvēseles dziļumos. Viņa vidus ceļš nebija tas, kur drusku no laba un drusku no ļauna, bet gan kur cilvēks pasargāts no vienpusības un pārsteigšanās, kur gars vienmēr modrs redzot ļaunumus gan no vienas, gan arī no otras puses, kur prāts nav apcietinājies iedomībā un spītībā, bet māk vēl pārbaudīt un svērt, neatkarīgi no acumirkligām materiālām izredzēm. Neikens nebija konservatīvs, bet gan tikai gribēja ievērot kontinuitāti, nepārtrauktu, no lēcieniem pasargātu attīstību. Tāpat Neikens nebija antinacionalists, bet gan tikai gribēja izsargāties no naida, kur bija cerība ar mīlestību veikt. Neikens mīlēja savu tautu tāpat, kā viņš mīlēja savu veco tēvu un māti, kā viņš mīlēja tautas skolu un sludī-

nāja mīlestību uz savu tēvu sētu un paaudžu sviedriem slacināto dzimto zemi.

Un tad Neikens vienmēr minams kā rakstnieks, kuŗa iespaids uz mūsu literatūras turpmāko gaitu neapšaubāms un kuŗa vārdu pilnīgi dibināti min arvienu vēl mūsu skolās. Ja kristīgus idealus redz vēl Kaudzītes Matīsa un Apsišu Jēkaba rakstos, tad tā ir atbalss, un ja arī ne tieši atbalss, tad nekādā ziņā neapēno Neikena gaišo vaigu.

Kā rakstniekam Neikenam atlika mazāk laika. Viņš nevingrinājās, viņa nodoms nebūt nebija kļūt par rakstnieku mūsu dienu nozīmē. Viņš nebūt negaidīja, ka arī kā rakstnieku viņu vēlākās paaudzēs atminēsies. Mācīdams un pamācīdams, bet savā gaišajā garā arī redzēdams cilvēku ceļus un likteņus, viņš tikai gribēja rādīt dažus piemērus, minēt konkrētus gadījumus. Bet tie iznāca par mākslas tēliem un turpināja dzīvot, kā turpināja Ādams un leva savus cilvēku ceļus, kad viņus radītājs bija pacēlis no zemes mātes krūts. Neikena gaišajā dvēselē, kā spoguļi atmirdzējās cilvēku sejas un dažas no tām viņš fiksēja uz papīra. To viņš, diemžēl, tikai pāra gadījumos bija darījis, bet tas tūkstots, kas viņa acīm pagāja garām, nezdams savas cilvēciskās zīmes un likteņus, tas pagāja garām un aizgāja mūžībā, tiem rakstnieks nebija pieskāries ar savu jaunradošo roku. Viņiem nebija lemts turpināt savu ceļu arī pēc nāves, kā to dara pamāte Līze, kā to dara vecais Andriņš vai nelaimīgais Pēcis. Savā jūtīgā dvēselē Neikens pārdzīvoja daudzus likteņus, sākot ar nevarīgo, bet pasaulei uzticīgo bērnu, beidzot ar miesīgi salausto, savu turpmāko likteni mūžības rokās noliekošo vecīti. Viņa pieredzējumu, piedzīvojumu, pārdzīvojumu, aptvertu dziļā cilvēcībā, būtu pieticis neskaitāmiem mākslas darbiem. Bet, kā jau teicu, viņš savu mūžu upurēja citiem

mērķiem, kas viņam likās tuvāki. Mīlēdams cilvēku kā savu tuvāko, viņš to ne katrreiz paspēja skatīt kā mākslas darba pirmveidu. Bet arī tas, ko viņš devis, saņemams ar prieku. Arī tur ielikts viņa gars, kas vienmēr paliks mūsu tuvumā.

Bibliografija.

No līdzšinējiem Juŗa Neikena izdevumiem plašākais, pilnīgākais ir:

Juŗa Neikena Raksti. Alfreda Gobas sakārtojums un biogrāfisks ievads. Cēsis un Rīgā, 1924. O. Jēpes izdevniecība. — Šinī izdevumā atrodam ne tikai Neikena stāstus un dzejoļus, bet arī dažus citus viņa rakstus.—

Raksti par Neikenu:

1. Juŗa Neikena, papriekš Dikļu, tad Umurgas macītāja dzīves gājums (grāmatīgas neminētais autors ir mācītājs Ludvigs Heervagens). 1869.

2. R. Auniņa apcerējums par Neikenu grāmatā: «J. N. stāsti, dziesmas un gudrības mācības». I. 1870.

3. T. Zeiferta — Juŗa Neikena stāsti. (Tautas rakstnieki. 1913.).

4. Juris Neikens. Kāda tuvinieka uzzīmētas atmiņas. Ši ievērojamā raksta autors ir Juris Kalniņš. «Dzimtenes Vēstnesis» 1910.

5. T. Zeiferta — Latviešu stāstu rakstniecības sākumi. Druvā 1913.

6. Arņa — Juris Neikens. Izdevis K. Dūnis, 1924.

7. Nodaļas par Neikenu latviešu rakstniecības vēsturēs.

Saturs.

Lapp.

Jūra Neikena dzīve un darbs.

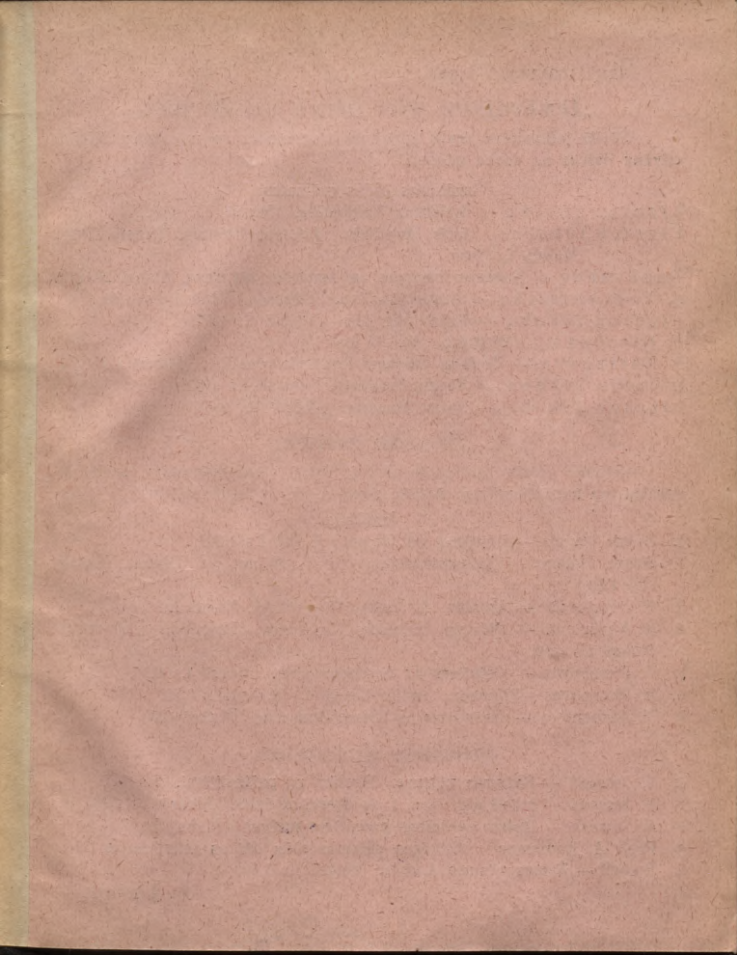
Neikena vecāki	5
Neikena bērnība un jaunība	10
Neikens skolotājs un students	18
Neikens kā mācītājs	23
Neikena pēdējās dienas un miršana	37

Jūra Neikena raksti.

«Vai pamātei nav grūti?»	42
«Vai devītais bauslis vēl spēkā?»	48
«Kam taisnība?»	53
«Par Oliņiem»	56
«Bāris»	58
Dzejas	61
Bibliografija	71

4 4663

Manā izdevumā iznāk:

„Ievērojami vīri dzīvē un darbā“.

Sērijā ietilpstošie darbi apgaismo ievērojamu un nopelniem bagātu cilvēku dzīves un darba gājumu.

Iznākušas šādas grāmatas:

Līgotņu Jēkaba — **Krišjānis Valdemārs**. Maksā Ls 0,90.

Līgotņu Jēkaba — **Juris Mancelijs**. **Kristaps Firekers**. **Ernsts Ģilks**.
Maksā Ls 0,80.

Danevskas — **Kristaps Kolumbs un Amerikas atrašana**. Maksā Ls 0,90.

A. Ventmalnieka — **Kurpnieks Toms Edvards**. Maksā Ls 0,30.

Līgotņu Jēkaba — **Kronvālda Atis**. Maksā Ls 0,70.

P. Bīrūkova — **Diogēns**. Maksā Ls 0,70.

N. Karinceva — **Tomass Edisons**. Kādas dzīves stāsts. Maksā Ls 0,70.

Līgotņu Jēkaba — **Vecais Stenders**. Maksā Ls 0,80.

Līgotņu Jēkaba — **Juris Alunans**. Maksā Ls 0,70.

Svešās zemēs.

«Svešās zemēs» grāmatās tiek ievietoti viegli saprotami ceļojumu apraksti un apcerējumi par dažādu zemju dabu un iemītniekiem.

Iznākušas:

1. Svena Hedina — **Ceļojums pa Tibetu**. Maksā Ls 1,20.

2. Svena Hedina — **Transbimalajos**. (Otrs ceļojums pa Tibetu). Maksā Ls 1,20.

3. P. Depoloviča — **Arābija**. Ar ilustrācijām tekstā. Maksā Ls 1,20.

4. N. Karinceva — **Pirmais ceļojums ap zemi**. (Magelana ceļojums.) Maksā Ls 0,60.

5. E. Pimenovas — **Ceļojums uz dienvidus polu**. Maksā Ls 0,70.

6. E. Pimenovas — **Kanada**. Ar ilustrācijām. Maksā Ls 0,70.

7. V. Karpentera — **Brauciens pa Ziemeļ-Ameriku**. Maksā 0,70.

Mācības grāmatas.

1. A. Jessena — **Kulturas vēsture**. Skolām un pašizglītībai. Ls 2,50.

2. A. Jessena — **stāsti par dabu**. I. d. **Nedzīvā daba**. Maksā Ls 1,20.

3. A. Jessena — **Dabas parādības gadskārtu maiņas**. Maksā Ls 1,80.

4. Prof. A. Kaufmaņa — **Cilvēces salimnieciskās dzīves attīstība**. Ls 0,70.

5. Bomelī — **Zemes vēsture**. I. daļa. Maksā Ls 1,60.

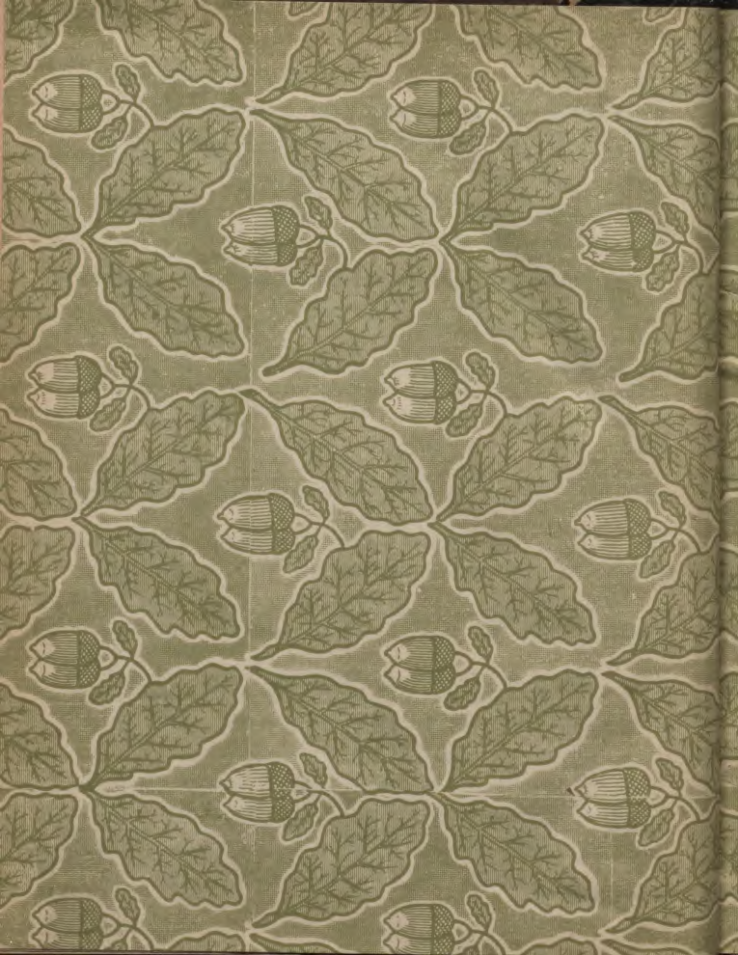
A. Jessens.

2 4663

-8.APR.1926

1.20

12. -

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308097433

